

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Sociálně- ekonomické postavení učitelů v České republice

(Socially economic status of teachers in Czech republic)

Diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Prchalová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Tichá, CSc.

rok: 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Sociálně-ekonomické postavení učitelů v České republice vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Mileny Tiché, CSc. a uvedla v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Praze, dne 02. 12. 2014

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Mileně Tiché, CSc. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

Mé poděkování patří rovněž paní ředitelce základní školy ve Středočeském kraji za poskytnutí informací, které mi pomohly při zpracování mého výzkumného šetření.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá současným sociálně-ekonomickým postavením učitelů v České republice, je zaměřena především na učitele ze základních škol. Nejprve je vymezen pojem učitel, následuje charakteristika učitelské profese. Dále práce představuje ukazatele potřebné ke zhodnocení sociálně-ekonomického postavení učitelů. Součástí práce je dotazníkové šetření mezi učiteli základních škol ze Středočeského kraje a hlavního města Prahy. Cílem práce je zjistit, jak společnost hodnotí současné sociálně-ekonomické postavení učitelů v České republice, ale také, jak ho hodnotí sami učitelé.

Klíčová slova: učitel, postavení učitelů.

Abstract

This thesis deals with the current social-economic status of teachers in the Czech Republic, is aimed primarily at teachers of primary schools. It first defines the concept of teachers, followed by characterization of the teaching profession. Further work presents indicators needed to assess the social-economic status of teachers. The work includes a survey among elementary school teachers from the Central Region and Prague. The goal is to determine how the country evaluates the current social-economic status of teachers in the Czech Republic, but also how it evaluates teachers themselves.

Key words: teacher-status of teachers.

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	
1. Učitel	11
1.1 Vymezení pojmu učitel	11
1.2 Profese učitele	13
1.3 Profesní standard učitele	22
1.4 Problémy učitelské profese	25
1.5 Pracovní spokojenost učitelů	30
1.6 Prestiž učitele	32
2. Sociálně-ekonomické postavení učitele v České republice	35
2.1 Pracovní podmínky českého učitele	35
2.2 Počet žáků na učitele a velikost třídy	35
2.3 Náplň práce učitelů a pracovní doba	36
2.4 Jak jsou odměňováni učitelé	37
2.5 Požadavky na vzdělání učitelů, odbornou kvalifikaci	41
2.6 Vzdělávání učitelů	43
Praktická část	
Výzkumný problém a cíl výzkumu	47

Metoda výzkumu a zkoumaný vzorek	47
Hypotézy	47
Ověření hypotéz	60
Závěr výzkumného šetření	65
Závěr	67
Seznam použitých zdrojů	71
Seznam tabulek	74
Seznam grafů	75
Seznam použitých příloh	76

Úvod

„Jediným učitelem hodným tohoto jména jest ten, který vzbuzuje ducha svobodného přemýšlení a vyvinuje cit osobní zodpovědnosti.“

Jan Ámos Komenský

Učitelská profese má v naší společnosti velký význam. Učitelé se podílí na tvorbě vzdělávacího obsahu a celkové koncepce vyučování. Učitel žákům předává své vědomosti, dovednosti a zkušenosti, všestranně rozvíjí jejich osobnost a podílí se na jejich výchově. Motivuje je k učení a napomáhá jim nejen v cestě ke vzdělání, ale provází je i životem vůbec.

Tato diplomová práce se zabývá současným sociálně-ekonomickým postavením učitelů v České republice a je zaměřena především na učitele ze základních škol. Jejím cílem je postihnout nejen hodnocení učitelské profese společností, ale i jak učitelé sami hodnotí své sociálně- ekonomické postavení v naší společnosti.

Toto téma jsem zvolila z toho důvodu, že se jedná o tematiku aktuální, která s sebou přináší nejednotnost názorů.

V práci jsou představeny aktuální problémy související s výkonem učitelské profese, v současnosti se často hovoří o nedostatečném finančním hodnocení učitelů. Tato práce chce však též představit další problémy učitelského povolání jako je např. stárnutí pedagogických sborů, feminizace učitelských sborů, nízké profesní sebevědomí, nízká prestiž, profesionální deformace, stres.

Struktura diplomové práce je rozdělena následovně. Skládá se z teoretické a praktické části. Úvod teoretické části je věnován vymezení pojmu učitel a specifikaci učitelské profese. Vymezit pojem učitele není jednoduché, ve výkladech tohoto termínu panují nejednoznačnosti. Práce nabízí možné pohledy k této problematice. Stejně tak je nahlíženo i na profesi učitele, ta je zde charakterizována dle stanovených kritérií- činnosti, jaké učitelé vykonávají; dle funkcí, které učitelé ve škole zaujímají; z psychologického pohledu; ze sociologického hlediska; v porovnání s ostatními, především prestižními profesemi.

Je zde definován profesní standart učitele, práce také přináší pohled do problémů učitelské profese- jaké jsou jejich příčiny a důsledky, a naopak též uvádí faktory, jež vedou ke spokojenosti učitelů v jejich povolání.

Závěrečná část úvodní kapitoly se věnuje prestiži učitele- její hodnocení veřejností i samotnými učiteli.

Druhá kapitola se zabývá současným sociálně-ekonomickým postavením učitelů základních škol v České republice. Společenské a ekonomické postavení učitele je možné zhodnotit dle pracovních podmínek učitelů, jejich finančního ohodnocení a požadavků na jejich vzdělání, odbornou kvalifikaci. Tato část práce přináší poznatky z těchto oblastí.

K vypracování teoretické části práce jsem využila metody deskripce a syntézy odborné literatury, platné legislativy, internetových zdrojů, indukce, dedukce. Pro názornou ukázkou jsou některá data zpracována do přehledných tabulek.

Praktická část práce představuje výzkumný problém- hodnocení sociálně-ekonomického postavení učitelů základních škol Středočeského kraje a hlavního města Prahy v České republice.

V praktické části práce bylo použito metody analýzy, deskripce a základní matematické statistiky. Pro názornou ukázkou jsou zjištění z dotazníkového šetření zpracována do grafů.

Závěr práce přináší analýzu hodnocení sociálně-ekonomického postavení učitelů základních škol Středočeského kraje a hlavního města Prahy České Republiky. Jsou zde porovnávány výsledky dotazníkového šetření, praktické části práce, s teoretickou částí práce.

Teoretická část

1. Učitel

1.1 Vymezení pojmu učitel

Kdo je to „učitel“?

Vymezit tento pojem rozhodně není jednoduché. Podle Jana Průchy, experta a konzultanta v oblasti pedagogické teorie a výzkumu, se v běžné neodborné komunikaci setkáváme s jednoznačným vymezením učitele.¹ „Výraz učitel označuje osobu, která vyučuje ve škole, jak se o tom každý člověk sám v mládí přesvědčil jako žák či student.“² Stejně tak tento pojem vysvětluje i Vlastimil Pařízek.³

V odborném vymezení tohoto pojmu se však vyskytuje nejednoznačnost. Průcha si klade otázku, zda je učitel v mateřské škole stejně tak učitel jako profesor na univerzitě, zda patří mezi učitele i odborní mistři v učelištích, lektori. Přichází s řešením, že pro objasnění učitelské profese je nutno použít zpřesňujících definic nejen z pedagogické teorie, ale též ze sociologické a právní oblasti. Kooperuje s pojmy edukátor, pedagogický pracovník, učitel, učitelská profese.

Edukátor je vymezen jako profesionál, který provádí edukaci (někoho vyučuje, trénuje, zacvičuje, vychovává, školí aj.) Edukační činnost ale není typická jen pro učitelskou profesi, avšak nejvíce zastoupenou kategorií mezi edukátory jsou pedagogičtí pracovníci.⁴

Učitel bývá často definován jako pedagogický pracovník. Je pravda, že dle § 50 zákona č. 29/ 1984 Sb., patří do profesní skupiny pedagogických pracovníků, není ale možné pro učitele používat synonymum- pedagogický pracovník.⁵

Učitelskou profesi lze vyložit podle činnosti, kterou pedagogové vykonávají, dle typologie učitele (např. učitel primární školy, vysokoškolský učitel..) ,funkcí, které ve škole učitel vykonává (př. třídní učitel, ředitel školy..) , objektivních determinantů (např. prestiž, plat).⁶

1 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 172-173.; Průcha, J.:*Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 17.

2 Průcha, J. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 17.

3 Pařízek, V. *Učitel a jeho povolání*. Praha, SPN 1988. s. 5.

4 Průcha, J. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 18.

5 Tamtéž, s. 18-19.

6 Tamtéž, s. 19-21.

Průcha tvrdí, že vysvětlení pojmu „učitel“ chybí ve většině odborných pracích z pedagogiky, z důvodu jeho obecné zřejmosti. On sám považuje za velmi vhodnou definici učitele z publikace Education at a Glance, která je i mezinárodně uznávaná, jelikož se dle této definice řídí i klasifikace pedagogického personálu EU.⁷

„Učitelé (teachers) jsou osoby, jejichž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků (transmission of knowledge), postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních programech pro žáky a studenty zapsané do vzdělávacích institucí. Kategorie učitel zahrnuje pouze pracovníky, kteří přímo provádějí vyučování žáků. Ředitelé škol, kteří nemají úvazek, nejsou započítáváni mezi učitele.“⁸

Dle Průchy je tato definice vystavěna na třech konceptech- aktivita, profesionalita, vzdělávací program.⁹

„1. Aktivita- mezi učitele jsou řazeni jen ti, kdo vykonávají přímo vyučovací činnosti.

2. Profesionalita- z definice jsou vyloučeny osoby, které pracují ve vzdělávacích zařízeních, avšak nevyučují.

3. Vzdělávací program- zahrnuti jsou jen ti, kdo vyučují žáky, ale ne ti, kteří provádějí určité služby týkající se vzdělávání (např. školní inspektoři, psychologové, knihovníci aj.).“¹⁰

Vysvětlení významu výrazu učitele nabízí i český Pedagogický slovník. Pod heslem učitel je uvedeno: „Jeden ze základních činitelů vzdělávacího procesu, profesionálně kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu. K výkonu učitelského povolání je nezbytná pedagogická způsobilost. Tradičně byl učitel považován za hlavní subjekt vzdělávání, zajišťující ve vyučování předávání poznatků žákům. Současné pojetí učitele, vycházející z rozšířeného profesionálního modelu, zdůrazňuje subjektivě-objektivě role v interakci se žákem a prostředím.

7 Tamtéž, s. 17-21.

8 Tamtéž, s. 21.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení.“¹¹

1.2. Profese učitele

Profese je sociologickou kategorií sociální stratifikace, má význam pro sociální status člověka.¹² „Profese znamená „povolání spojené s určitou kvalifikací nebo odbornými znalostmi a dovednostmi, většinou vykonávané na základě zákonného oprávnění.“¹³

Pojmem profese učitele a profesionalita učitele se u nás zabývali např. J. Průcha, S. Štech, V. Spilková či J. Vašutová.¹⁴

Průcha vychází z přístupů, které učitelství zkoumají a objasňují z hlediska činností, jaké učitelé vykonávají. Do této charakteristiky zahrnuje nejen to, co učitelé musí vykonávat dle Pracovního řádu a právních norem vymezující náplň a rozsah práce pro pedagogy jednotlivých druhů a stupňů škol, ale též i to co fakticky vykonávají ve své profesi (např. čas na přípravu k vyučování mimo pracovní dobu).¹⁵

11 Průcha, J.; Walterová, E.; Mareš, J. *Pedagogický slovník*. 4. Aktualizované vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-722-8. s. 261.

12 Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 8.

13 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 19.

14 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 19-32.;

Spilková, V. Proměny v pojetí učitelské profese, nové nároky na role a profesní kompetence učitele v kontextu České kurikulární reformy. In SPILKOVÁ, V.; VAŠUTOVÁ, J. a kol. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání. Výzkumný záměr. Úvodní teoreticko-metodologická studie*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. s. 84-92.;

Štech, S. Teorie učitelské profese. In BENDL, S., Kucharská, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a psychologie*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2008, s. 139-144.;

Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 8-13.

15 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 19, 33.

Normy učitelských činností

„Základní normou pro všechny české učitele (působící ve veřejných školách v síti škol MŠMT ČR) je zákon č. 29/1984 Sb., ve znění pozdějších úprav, který vymezuje v § 51, odst. 2, povinnosti pedagogických pracovníků.“¹⁶ Dle tohoto zákona jsou pedagogičtí pracovníci povinni:

- „vychovávat žáky ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity a demokracie;
- svědomitě se připravovat na svou práci;
- dále se vzdělávat.“¹⁷

Průcha vymezuje tři základní složky učitelské profese- edukace, příprava na edukaci, sebevzdělávání. Poukazuje na povinnost sebevzdělávání, kterou u ostatních profesí nenacházíme.¹⁸

„Podrobnější vymezení náplně učitelských činností ustanovuje další právní norma- *Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení* (2001, aktualizované vydání). V čl. č. 6 *Pracovního řádu*, odst. 3, 4 se vymezuje náplň pracovní doby učitelů takto:

- V pracovní době stanovené závaznými právními předpisy konají pedagogičtí pracovníci:
 - a) přímou vyučovací činnost nebo přímou výchovnou činnost;
 - b) práce související s touto činností.
- Pracemi souvisejícími s přímou vyučovací nebo výchovnou činností se rozumějí zejména

¹⁶ Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s 34.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

- příprava na vyučování nebo výchovnou činnost;
- příprava učebních pomůcek;
- vedení předepsané pedagogické dokumentace;
- oprava písemných a grafických prací žáků;
- dozor nad žáky ve škole a při akcích organizovaných školou;
- spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky, s výchovným poradcem, se školním metodikem prevence;
- spolupráce se zákonnými zástupci žáků;
- nezbytná odborná péče o kabinety, knihovny a další zařízení sloužící potřebám vzdělávání;
- výkon prací spojených s funkcí třídního učitele;
- účast na poradách svolaných ředitelem školy;
- studium;
- účast na různých formách dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.¹⁹

Průcha dodává, že k tomuto výčtu činností je třeba ještě připočítat činnosti učitelů dle článku 8 *Pracovního řádu* o povinnostech pedagogických pracovníků.²⁰ Uvádí zejm. povinnost:

- „vykonávat výchovně vzdělávací činnost s přihlédnutím k ochraně žáků před riziky poruch jejich zdravého vývoje;

¹⁹ Tamtéž, s. 34.

²⁰ Tamtéž.

- dodržovat učební plány, učební osnovy, případně jiné schválené učební dokumenty, organizační předpisy a předpisy k zajištění bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a při vyučování a ve výchově;
- informovat žáky o výsledcích jejich vzdělávání, v případě nezletilých též jejich zákonného zástupce;
- spolupracovat s výchovným poradcem školy, školním metodikem prevence, případně se zařízeními pedagogicko-psychologického poradenství a orgány sociálně právní ochrany dítěte.²¹

Repertoár činností učitele je dosti rozsáhlý. Průcha dále vysvětluje, že profese učitele je rozrůzněna podle druhů edukačních institucí, ve kterých se realizuje, takže se vytvářejí různé typologie učitelů. Tento fakt je zahrnut samozřejmě v systému přípravy učitelů, v jejich mzdách, v pracovních podmínkách, prestiži apod. V České republice jsou učitelé diferenciováni do těchto kategorií:

- učitelé mateřských škol
- učitelé základních škol- učitelé na 1. stupni, učitelé na 2. stupni
- učitelé speciálních škol
- učitelé gymnázií
- učitelé středních odborných škol
- učitelé středních odborných učilišť
- učitelé vyšších odborných škol
- učitelé vysokých škol.²²

²¹ Tamtéž, s. 35.

²² Tamtéž, s. 20-22.

Učitele je možné charakterizovat též dle funkcí, které ve školách vykonávají, např. třídní učitel, výchovný poradce apod., také podle oborů, jaké vyučují. 23

Štech nahlíží na profesi učitelství ze dvou hledisek- sociologického a psychologického. Z hlediska sociologického je učitelská profese srovnávána s jinými povoláními, zejména s prestižními profesemi. Psychologická teorie vysvětluje učitelství ve vztahu učitel-žák.²⁴

Štech vychází z funkcionalistické sociologie a popisuje ideální typ profese. Tvrdí, že pro profesionály těchto ideálních profesí je příznačné:²⁵

- „hluboké vědění, poznatky získané dlouhou přípravou se silným podílem teorie;
- speciální poznatky, které nejsou běžně dostupné každému (jde o poznatky týkající se věcí tajemných, chráněných třeba různými tabu nebo pro společnost obzvlášť důležitých- otázky zdraví, života a smrti, právní regulace vztahů k majetku a k druhým lidem; záležitosti duševní a duchovní apod.;
- ideál služby, který činí z profesionálů lidi, kteří mají vyšší poslání či funkci ve společnosti. Nevykonávají svou práci kvůli obživě, ale také a především proto, že uspokojují významnou potřebu společnosti;
- autonomie- mohou se řídit sami. Řídí se speciálním etickým kodexem a kodifikovanými normami svého společenství.“²⁶

Štech si klade otázku, zda učitelství splňuje uvedená kritéria. Uvádí, že profese učitelství je naplňuje pouze částečně. Zdůrazňuje především, že učitelská profese postrádá autonomii, učitelé dodnes nemají závazné kodexy.

23 Tamtéž.

24 Štech, S. Teorie učitelství profese. In BENDL, S., Kucharská, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a psychologie*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2008, s. 139.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž, s. 139-140.

Mnozí sociologové z toho důvodu označují učitelskou profesi termínem semi-profese.²⁷

Z psychologického pohledu nahlíží na učitelství jako na vztahově vlivovou profesi, jejímž předmětem je vztah s druhým člověkem. Tento vztah je tvořen rozlišnými situacemi, tyto situace nemají jednoznačné řešení, a tedy nemůžou poskytnout trvalé uspokojení. Takové situace označuje termínem ambivalentní dilemata. Mezi hlavní rozporná dilemata řadí:

- v učitelství není vždy jednoznačný úspěch- u profesionála se však očekává, že úspěšný bude;
- v učitelství je vztah mezi učitelem a žákem založen na moci- žák je považován za slabšího jedince, tato situace nabízí možnost zneužití profesního postavení, manipulace je velkým rizikem pro tuto profesi;
- cílem práce učitele je vést žáky k samostatnosti- na druhou stranu pracuje s jedinci nezralými a závislými, k práci využívá prostředků, které mohou tuto závislost ještě prohlubovat (vedení, instruování, řízení a sankcionování žáků učitelem);
- dilema mezi snahou přiblížení se žákům a udržení odstupu od nich - udržení odstupu od žáků je nepostradatelné z hlediska nezaujatého jednání učitele;
- didaktický pohled- rozpor mezi normativismem předávaného poznání a relativitou osvojovaného poznání žáky.²⁸

„Psychologická teorie upozorňuje na skutečnost, že podstatou učitelství jako vztahové profese je vyvíjení vlivu na žáka. Jako takové je vystaveno hlubokým ambivalentním dilematům tvořícím jeho náročnost.“²⁹

²⁷ Tamtéž, s. 140.

²⁸ Tamtéž, s. 142-143.

²⁹ Tamtéž, s. 143.

I Vašutová při zkoumání učitelské profese vychází ze sociologických teorií a využívá jejich pěti hlavních znaků profese:

- „expertní teoretické a praktické znalosti nezbytné pro řešení důležitých společenských otázek a problémů;
- zájem o větší prospěch společnosti;
- autonomie v rozhodnutích týkajících se profese;
- etický kodex, podle kterého se musí příslušníci profese chovat a být zodpovědní;
- existence „profesní kultury“ projevující se ve fungování profesní organizace.“³⁰

Vašutová jednotlivé znaky aplikuje na profesi učitelství a stejně jako Štech dochází k závěru, že tato profese v uvedených znacích nedosahuje vždy plného rozsahu.³¹

Podle Vašutové je na učitelství kladen požadavek vysoké úrovně znalostí (požadovaná vysokoškolská úroveň vzdělání dle Zákona 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících), ale zároveň dodává, že v detailním srovnáním s jinými profesemi v tomto směru učitelství pokulhává. Profesní skupiny by totiž měly pro výkon své profese znalosti nejen získávat, ale také samy přispívat k novým zjištěním, provádět soustavně výzkum. Většina kategorií učitelů a ostatních pedagogických pracovníků soustavné bádání neprovádí, výjimkou jsou vysokoškolští učitelé, součástí výkonu jejich profese je vědecký výzkum a publikační aktivita.³²

30 Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 8.

31 Tamtéž, s. 11.

32 Tamtéž, s. 9-10.

Vašutová si klade otázku, zda učitelé usilují o větší prospěch společnosti a objevuje jednoznačnou odpověď.³³ „Učitelská profese je službou společnosti přinášející její blaho a rozvoj, zaměřená na péči a budoucnost mladé generace.“³⁴

Dodává ještě, že by se učitelé měli naučit tuto prospěšnost vysvětlit společnosti a podpořit ji argumenty, aby dokázali obhájit svůj profesní status a materiální nároky.³⁵

Co se týká míry autonomie, nejvyšší mírou autonomie disponují vysokoškolští učitelé (Zákon 111/1998 Sb. o vysokých školách), ostatní kategorie učitelů jsou v tomto kritériu omezeny školskými normami (RVP).

Vašutová upozorňuje na situaci, kdy část pedagogů nemá potřeby být autonomní, tato část by raději přijímala pokyny „shora“, jelikož autonomie si nárokuje osobní odpovědnost učitele za vzdělávací procesy a výsledky, která může být pro jednotlivce přítěží při vykonávání již tak náročného povolání. Profesní autonomie na druhou stranu přispívá ke zvýšení profesního sebevědomí.³⁶

Poslední dvě kritéria, etický kodex a profesní skupiny, slučuje Vašutová při analýze učitelské profese dohromady, jelikož spolu úzce souvisejí. Uvádí, že existence učitelské etiky je samozřejmá, jelikož pochází z tradic a historických zkušeností.³⁷

Učitelé ale na rozdíl od jiných profesionálů nemají skutečnou profesní organizaci, nedisponují etickým kodexem.³⁸

Spilková věnuje pozornost proměnám v profesi učitele, které se začaly projevovat po roce 1989, kdy se u nás změnilo pojetí vzdělávání, jež samozřejmě přineslo i

33 Tamtéž, s. 10.

34 Tamtéž.

35 Tamtéž.

36 Tamtéž.

37 Tamtéž, s. 11.

38 Tamtéž.

změny v obrazu učitelství (role, kompetence, etické kvality osobnosti učitele).

Významnou úlohu v proměnách učitelské profese má tzv. kurikulární reforma-
rámcové a školní vzdělávací programy. Učitelova nová role je spotřebitel kurikula
a také jeho tvůrce, díky těmto novým rolím se mu dostává profesní autonomie.
Proces osvojování si nových rolí je ale podle Spilkové zdlouhavý, jelikož učitelé
byli doposud vykonavateli moci shora. Upozorňuje na výsledky průzkumů
z několika let, které prokazují, že učitelé mají nízké profesní sebevědomí, řada
pedagogů není schopna či nechce převzít nové role. 39

Spilková hovoří o „demokratizaci“ profese a o profesionalizaci učitelství.
Profesionalizace učitelství znamená proces směřování od tzv. semi-profese (polo-
profese) ke skutečné profesi. Vychází z mezinárodních srovnávacích výzkumů,
které opravdové profesi připisují tyto charakteristické znaky⁴⁰:

- „soubor profesních, expertních znalostí a dovedností, které výrazně odlišují profesionála od laika (systematická kodifikace vědění je jedním z nejdůležitějších opěrných pilířů „kultury profesionalismu“);
- dlouhá doba speciálního výcviku;
- smysl pro službu veřejnosti, celoživotní angažovanost a oddanost práci a klientům;
- etický kodex;
- existence profesních struktur, které udržují „stavovskou“ čest, pečují o profesní etiku;
- kontrola nad licenčními standarty nebo požadavky na výkon profese;

39 Spilková, V. Proměny v pojetí učitelské profese, nové nároky na role a profesní kompetence učitele v kontextu České kurikulární reformy. In SPILKOVÁ, V.; VAŠUTOVÁ, J. a kol. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání. Výzkumný záměr: Úvodní teoreticko-metodologická studie*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. s. 84-92.

40 Tamtéž, s. 85-86.

- autonomie rozhodování o vybraných sférách činnosti;
- odpovědnost za výkon činnosti;
- vysoká úroveň důvěry, autority a sociální prestiže, vysoký ekonomický status.⁴¹

Spilková, stejně jako Vašutová, připisuje učitelství expertní znalosti, ale dodává, že učitelé často ustrnou ve vývoji, jelikož nepřijímají nové poznatky. Vyzdvihuje důležitost profesní hodnoty, etiky profese, klade důraz na profesní autonomii, která posiluje autoritu učitele ve vzdělávacím systému. Spilková, podobně tak jako předchozí autorka, zdůrazňuje potřebu vytvoření profesních sdružení, existenci etického kodexu. Pokud tato kritéria nebudou naplněna, čeká učitelství u nás ještě dlouhá cesta k expertní profesi.⁴²

1.3 Profesní standard učitele

„Profesní standart lze považovat za normu, která stanovuje standardní kvality učitele požadované pro výkon učitelské profese.“⁴³ Dříve se pro pojem profesní standard užíval termín pedagogická způsobilost, dnes je možné se setkat i s pojmem učitelská způsobilost.⁴⁴

Profesní standard je vyjádřen v podobě kompetencí, které nejlépe vystihují

41 Tamtéž, s. 87.

42 Tamtéž, s. 88.

43 Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 34.

44 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 218.

způsobilost pro konkrétní činnosti.⁴⁵ Kompetence učitele reprezentují „soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání.“⁴⁶

Model profesního standardu se dle Vašutové skládá se sedmi oblastní kompetencí, kdy v každé oblasti popisuje i znalosti, dovednosti, postoje a zkušenosti, kterými by měl pedagog disponovat, aby byl schopen výkonu svého povolání.⁴⁷

Kompetence učitele:

- „předmětová;
- didaktická/psychodidaktická;
- pedagogická;
- diagnostická a intervenční;
- sociální, psychosociální a komunikativní;
- manažerská a normativní;
- profesně a osobnostně kultivující.“⁴⁸

Dle **kompetence předmětové** „má učitel osvojeny systematické znalosti aprobačního oboru v rozsahu a hloubce odpovídající potřebám ZŠ/SŠ.“⁴⁹

Učitel dokáže transformovat vědomosti z vědních oborů do vzdělávacích obsahů vyučovacích předmětů, transformuje také metodologii. Dovede vyhledávat a

45 Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 34.

Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 93.

46 Průcha, J.; Walterová, E.; Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. s. 103.

47 Tamtéž, s. 34-35.

48 Tamtéž, s. 34.

49 Tamtéž, s. 35.

zpracovávat nové informace především v oblasti jeho aprobačních oborů, k tomu užívá informačních a komunikačních technologií.

Je schopen integrace mezioborových poznatků do vyučovacích předmětů, vytváří mezipředmětové vazby.⁵⁰

Kompetence didaktická/psychodidaktická představuje pro učitele vybavenost v oblasti strategie vyučování a učení, znalosti metodiky daného předmětu, vědomosti o teoriích hodnocení, ovládání RVP daného stupně a druhu vzdělávání, pro který má kvalifikaci, práce s ním.⁵¹

Kompetence pedagogická ukládá učiteli ovládat a orientovat se v procesech a podmínkách výchovy a výuky, disponovat znalostmi z oblasti o právech dítěte a respektovat je, podporovat individuální rozvoj žáků.⁵²

Kompetence diagnostická a intervenční představuje pro učitele vědomosti, dovednosti a schopnosti v oblasti pedagogické diagnostiky a intervence. (diagnostika sociálních vztahů ve třídě, identifikace žáků se specifickými poruchami učení a chování, práce s nadanými žáky, schopnost rozpoznat sociálně patologické chování žáků, jejich prevence a náprava, zajištění kázně..) ⁵³

Kompetence sociální, psychosociální a komunikativní prezentuje učitelům znalosti, schopnosti a dovednosti v oblasti pedagogické komunikace ve třídě či škole, komunikace s rodiči, znalosti v oblasti sociálních situacích ve škole i mimo školu, sociálních vztahů žáků, utváření příznivého pracovního/ učebního klimatu.⁵⁴

Kompetence manažerské a normativní ukládají učiteli ovládat základní znalosti o zákonech, které se vztahují k výkonu jeho profese, orientace ve vzdělávací politice, schopnost výkonu administrativních úkonů, které jsou spojeny s evidencí

50 Tamtéž.

51 Tamtéž.

52 Tamtéž, s. 36.

53 Tamtéž.

54 Tamtéž.

žáků a s jejich výsledky vzdělání, schopnost vytváření projektů, mimovýukových aktivit.⁵⁵

Dle **kompetence profesně a osobnostně kultivující** učitel ovládá široký rozsah znalostí všeobecného rozhledu, dokáže reprezentovat svou profesi, kooperuje s kolegy, je schopen sebereflexe⁵⁶, „je schopen se permanentně osobně a profesně rozvíjet prostřednictvím sebevzdělávání a dalšího vzdělávání“.⁵⁷

Profesními kompetencemi učitele se zabývá i V. Spilková (1996, s. 136 in Průcha, 2002, s. 219), která také uvádí sedm složek kompetencí, jež se svým obsahem shodují s kompetencemi Vašutové, rozdíly nacházíme pouze v názvu některých kompetencí.

- kompetence odborněpředmětové;
- kompetence psychodidaktické;
- kompetence komunikativní;
- kompetence organizační a řídicí;
- kompetence diagnostická a intervenční;
- kompetence poradenská a konzultativní;
- kompetence reflexe vlastní činnosti.⁵⁸

1.4 Problémy učitelské profese

Profese učitelství je určována vnějšími a vnitřními faktory, rozpory mezi nimi vytváří problémy. Mezi učiteli i širokou veřejností se objevuje názor, že učitelství je oproti jiným profesím problematičtější, a že učitelé si sami tyto problémy vytvářejí. Toto přesvědčení ale není zcela pravdivé, jedná se o něco jiného, učitelé jsou totiž neustále pozorováni, posuzováni a podrobují se kritice, a to nejen ze strany

⁵⁵ Tamtéž, s. 37.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 219.

kontrolních subjektů, ale i z řad žáků, jejich rodičů a široké veřejnosti vůbec, některé objevené problémy jsou pak bezprostředně medializovány. Problémy v profesi představují relativně trvalou obtíž, lze ji ale za určitých okolností minimalizovat, či dokonce dočasně odstranit. 59

Jako důsledek existujících problémů učitelů uvádí Vašutová **stres**, který na učitele číhá ze všech stran- ve škole jako pracovním prostředím, ve vyučování a také v osobním životě učitele. Stres považuje za průvodní problém učitelství, jeho příčiny lze nesnadno eliminovat. 60

Pracovní stres může vést až k syndromu vyhoření (burn-out-syndromu), tento termín je charakterizován jako „vyčerpání fyzických a psychických sil, ztrátu zájmu o práci, lhostejnost v profesionálních postojích, někdy vysoký cynismus.“⁶¹ Důležité je, aby se učitelé dokázali se stresem vypořádat, dokonce existují i poradenství pro učitele o zvládání stresu.⁶²

Dalším současným problémem v učitelské profesi je i **feminizace učitelských sborů**. V České republice dosahuje feminizace vysoké úrovně.⁶³ Pařízek uvádí údaj Statistické ročenky České republiky z roku 1996, kdy ve školství pracovalo 73, 8% žen, z toho na základních školách 82, 9%.⁶⁴ Průcha vychází ze Statistické ročenky České republiky 2001, kdy v českém školství bylo zaměstnáno 75, 2% žen, na základních školách dokonce 84,5%.⁶⁵ Podle posledních průzkumů (Stav generové rovnosti v resortu MŠMT a návrh střednědobého plánu v oblasti generové rovnosti

59 Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 42.

60 Tamtéž.

61 Procházková, J. Problémy učitelské profese. In BENDL, S., Kucharská, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a psychologie*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2008, s. 146.

62 Tamtéž, s. 43.; Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 229.

63 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 85.;

Pařízek, V. Ekonomický a sociální základ učitelství. In Solfronk. J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000, s. 40.;

Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 46.

64 Pařízek, V. Ekonomický a sociální základ učitelství. In Solfronk. J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000, s. 40.

65 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 181.

v resortu MŠMT 2010/2011) je učitelská profese v České republice zastoupena v 78% ze stran žen, na základních školách je toto číslo ještě vyšší- 84, 3%.66 Jak je vidět, procentuální zastoupení žen na základních školách stoupá. Zastoupení mužů učitelů na základních školách je velmi nízké, tento fakt dokládá i tabulka níže. 67

Tabulka č.1 : Podíl mužů z celkového počtu učitelů na ZŠ v ČR v letech 2012-2013

rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013-1.pol.
Podíl mužů z celkového počtu	14,1%	14,2%	14,0%	13,8%	13,6%	15,1%	14,9%	14,9%

Zdroj: *Genderové otázky pracovníků ve školství 2006-2012, MŠMT*

Pařízek uvádí, že takto vysoký stupeň zaměstnanosti žen v českém školství souvisí především s nízkými platy učitelů. Učitelskou mzdu totiž muži považují za nedostačující k obživě rodiny. Dalším důsledkem feminizace učitelských sborů může souviset i s péčí o děti, která je ženám blízká.⁶⁸

Vašutová ještě dodává, že muži netíhnou k profesím, jež mají nižší společenský status a také k těm profesím, ve kterých převládá zastoupení ženského pohlaví, většinou také nedisponují osobnostními předpoklady pro pedagogickou práci s mladšími dětmi. Uvádí i důvody, proč je tato profese obsazována ženami. Ženám, podle ní, i přes nízké platové ohodnocení toto zaměstnání vyhovuje, jelikož s sebou nese jistotu státního zaměstnance. Ženám, zejména matkám, také vyhovuje dlouhé

66 [online]: Genderová problematika zaměstnanců ve školství, <[http:// www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/genderova-problematika-zamestnancu-ve-skolstvi](http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/genderova-problematika-zamestnancu-ve-skolstvi) [citace 10.9. 2013]

67 Tamtéž.

68 Pařízek, V. Ekonomický a sociální základ učitelství. In Solfronk. J. a kol. Učitelství jako profese. Liberec: Technická univerzita, 2000, s. 40.

období prázdnin, jež přináší pozitiva pro rodinný život.⁶⁹

„Zastoupení žen v profesi je považováno jednak za významný statistický ukazatel, jednak za socioprofesní jev, který vypovídá o charakteru profese a vstupuje do žebříčku společenské prestiže profesí a zaměstnání.“⁷⁰ Vašutová tvrdí, že feminizace přisuzuje učitelské profesi určité charakteristické rysy, ty se projevují při řešení pedagogických situací. Jedná se o osobnostní charakteristiky žen- např. citovost, hravost, laskavost, trpělivost, hysteričnost, nedůvěřivost atd. Pro mladší žáky je výkon profese učitele v podání ženy oceňován pozitivně, u starších žáků je to spíše naopak.⁷¹

Pařízek i Vašutová shodně uvádí, že by zastoupení mužů v učitelské profesi přispělo k příznivému klimatu školy, změnilo by interpersonální vztahy.⁷²

K problémům učitelské profese se jistě řadí i **stárnutí učitelských sborů**. V českých základních i středních školách pracuje poměrně velký počet učitelů, kteří jsou již v důchodovém věku. Je to zřejmě způsobeno tím, že absolventi učitelského studia jsou nespokojeni s nástupními platy, upřednostňují ekonomicky výhodnější povolání, a tak některá pracovní místa musí být pokryta učiteli-důchodci. Zvyšuje se i průměrný věk učitelů, který v České republice dosahuje 50 let.⁷³ Zajímavé jsou průzkumy L. M. G. Pricka o uspokojení učitelů v profesi (1989, in Průcha, 2009, s. 227), dotazovanou skupinou byli nizozemští učitelé ve věku 45-55 let. Prick zjistil, že se tato skupina pedagogů vyznačuje⁷⁴ :

69 Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 46.

70 Tamtéž.

71 Tamtéž, s. 47.

72 Tamtéž.; Pařízek, V. Ekonomický a sociální základ učitelství. In Solfronk. J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000, s. 41.

73 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s 227.

Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 45.;
[online]:Učitelé na českých středních školách patří k nejstarším v celém vyspělém světě,
<http://www.zpravy.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/ucitele-na-ceskych-strednich-skolach-patri-k-nejstarsim-v-celem-vyspelem-svete--110851 [citace 11.9.2012]

74 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s 227.

- „klesajícím pocitem uspokojení z práce;
- klesající chutí být stále mezi dětmi;
- narůstajícím pocitem fyzického „opotřebením“ a psychického stresu“⁷⁵

Nízké profesní sebevědomí je dalším problémem učitelské profese. Vašutová vyvozuje, že nízké profesní sebevědomí vyplývá z nízkého sebehodnocení.⁷⁶ „Jestliže se učitelé srovnávají s odborníky v oborech obdobných jako předměty, které vyučují, pak zjišťují nižší úroveň a obsah znalostí, což vede k poklesu sebevědomí. Jejich odbornost však spočívá ve strategiích zprostředkování vědního poznání a oborů lidské činnosti, ve sdělování poznatků a jejich sdílení se žáky.“⁷⁷ Důležité je, aby se učitelé naučili argumentovat své požadavky týkající se profese.⁷⁸

Problémem u učitelské profese je jistě i **profesionální deformace**.⁷⁹ „Jestliže člověk vykonává svoji profesi mnoho let, nachází v ní většinou svoji identitu. Silná identita s profesí se může projevit tzv. profesní deformací.“⁸⁰

V porovnání s jinými profesemi je profesionální deformace učitelů vnímána výrazněji. Projevuje se tím, že učitelé i v civilním životě přebírají svou profesní roli.⁸¹ Průcha při identifikaci profesionální deformace vychází z výzkumu O. Řehulkové a E. Řehulky z roku 1998, kteří se zabývali profesionální deformací učitelek, dotazníkovým šetřením zjišťovali, jak se k této situaci vyjadřují samotné učitelky, a jak jejich manželé či partneři. Dle zjištěných informací lze projevy profesionální deformace roztrždit na výrazové projevy a způsoby chování.⁸²

⁷⁵ Tamtéž, s. 228.

⁷⁶ Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 47.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.; Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 73.

⁸⁰ Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 47.

⁸¹ Tamtéž.; Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 73.

⁸² Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 73-74.

„Výrazové projevy:

- tělesný zevnějšek;
- pantomimika;
- mimika;
- hlas a řeč;
- rukopis aj.

Způsoby a chování:

- základní vlastnosti chování;
- chování k sobě;
- chování k dospělým;
- chování k dětem;
- kultivovanost chování;
- jednání v zátěžových situacích;
- sebekontrola.⁸³

Učitelky mají tendenci často své okolí opravovat, poučovat, napomínat, kontrolovat, jejich neverbální chování je často přehnané, chování k dospělým je zdvořilé a kultivované, chování k dětem je velmi pozitivní, jsou družné, zvědavé, mají organizační schopnosti.⁸⁴

1.5. Pracovní spokojenost učitelů

„Pracovní spokojenost je obecně chápána jako takový psychický stav jednotlivce,

⁸³ Tamtéž, s. 74.

⁸⁴ Tamtéž, s.74-75.; Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 47.

pro který je charakteristický pocit radosti, štěstí, sebedůvěry a optimismu ve vztahu k subjektům a podmínkám daného pracovního prostředí a k svým vlastním pracovním výsledkům. Pracovní spokojenost učitelů je zřejmě důležitou determinantou vykonávání učitelské profese.⁸⁵ Spokojenost učitelů v profesi vytváří impuls pro lepší výkon. Pokud nebudou učitelé spokojeni v oblasti práce, těžko budou efektivní či užiteční ve svém povolání. Nespokojenost v profesi může mít za důsledek vyčerpání či dokonce i její opuštění.⁸⁶ „Nespokojenost je často vyvolávána nepřiměřeně vysokými nároky na vykonávání učitelské profese, které není schopen učitel splňovat.“⁸⁷

Vašutová uvádí nejčastější zdroje nespokojenosti učitelů podle ostravského psychologa K. Paulíka (2001, s. 467 in Vašutová, s. 48):

- „nedostatky ve vztazích učitelů a rodičů;
- nedostatky v chování žáků (nekázeň, agresivita, vandalismus apod.) a v jejich přístupu k učení (nezájem o látku, nedostatek ochoty učit se, nedostatečná domácí příprava na vyučování apod.);
- nedostatky ve vztazích učitelů a rodičů;
- nedostatky v materiálním vybavení pro výuku;
- osobnostní nedostatky učitelů (nedostatek potřebných schopností a dovedností, nezvládnutí učitelské role);
- nedostatky v interpersonálních vztazích učitelů;
- nedostatky v organizaci a řízení počínaje vrcholovou celostátní úrovní (např. centrální direktivní rozhodnutí, náročné požadavky na administrativu, apod.), konče situací na konkrétní škole.“⁸⁸

85 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s.75.

86 Tamtéž.; Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 48.

87 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s.76.

88 Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 48.

K tomu aby byli učitelé ve své profesi spokojeni, je zapotřebí několika faktorů. Patří mezi ně jistě učitelovo rodinné zázemí. Důležitá je psychická a morální podpora, tolerance. Vliv na spokojenost učitelů má jistě i prostředí a vybavenost školy, příznivé klima založené na interpersonálních vztazích. Větší spokojenost z profese mají učitelé, pro které bylo studium učitelství a výkon této profese prvotním volbou. Pro některé učitelé bylo studium učitelství až druhotní volbou či volbou náhradní, nebyli totiž přijati do vytoužených oborů. 89

1.6. Prestiž učitele

„Prestiž je definována jako váženost, jíž se lidé ve společnosti těší, a je jedním z předpokladů úcty, kterou si navzájem prokazují. (Šanderová, 2000, s. 125)“⁹⁰ Prestiž jednotlivce lze vysuzovat od kteréhokoli jeho sociálního statusu. Prestiž se dá přisuzovat jak jednotlivcům, tak celým sociálním skupinám.⁹¹ V sociologických průzkumech bývá prestiž vykonávané profese zjišťována jako jedna z charakteristik sociálního rozvrstvení (stratifikace).⁹²

Vašutová chápe společenskou prestiž jako jednu z podmínek existence a rozvoje profesí.⁹³ Sestavují se stupnice či pořadí profesí, podle toho jakými hodnotami přispívají společnosti. Tato pořadí se neustále proměňují, jelikož vyjadřují reflexi změn ve společnosti a také měnící se systém hodnot. Dle sociologických průzkumů některé profese tradičně obsazují nejvyšší pozice- př. lékaři, vědci.⁹⁴

Jak je hodnocena profese učitele?

Průcha připomíná českou škálu prestiže povolání, kterou zkonstruovali čeští sociologové Tuček a Machonin v roce 1993. Tato škála byla vytvořena na základě

89 Tamtéž, s. 50-53.

90 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s 31.

91 Tamtéž.

92 Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 186.

93 Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 20.

94 Tamtéž; Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009. s. 186.

seznamu 70 povolání, dotazovaných respondentů bylo 1 600 (věk 18-60). V žebříčku má každá profese určitý počet bodů, respondenti mohli ke každé profesi přidělit maximálně 99 bodů, minimálně jeden bod. Povolání docenta a profesora na VŠ obsadilo vysokou příčku, se 76,8 body bylo umístěno na třetí příčku. První příčka obsazená lékařem obdržela od respondentů o pouhé 2,4 body více. I profese učitele na základní škole byla ohodnocena vysoko, získala 66,3 bodu a zařadila se na sedmé místo.⁹⁵

Vašutová nabízí české škály prestiže povolání ve srovnání s mezinárodním indexem prestiže. V roce 2004 profese docenta a profesora na VŠ získala od respondentů 78,5 bodu, což znamená mírný vzestup o 1,7 bodu oproti roku 1993, ve vztahu s mezinárodním indexem prestiže je toto číslo srovnatelné.

Profese učitele na ZŠ v roce 2004 disponovala 71,3 body, což je o 5 bodů více než v roce 1993, a o 14,5 bodu více ve srovnání s mezinárodním indexem prestiže.⁹⁶

Rok 2013 přisuzuje vysokoškolskému profesorovi 74,6 bodů a posouvá ho až na 4. příčku. Pozice učitele na ZŠ se posouvá o jednu pozici výš, ale je oceněna 71,1 body. (zpracováno dle Prestiže povolání- červen 2013 Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AVČR).⁹⁷

Mnozí učitelé i studenti pedagogických oborů se domnívají, že je jejich profese hodnocena poměrně nízko. Z mezinárodních i našich průzkumů to ale nevyplývá.⁹⁸

Havlík představuje faktory, které sehrávají roli v nižším sebehodnocení učitelů a posuzování prestiže. Jedná se o tato kritéria:

- snazší přístup k učitelskému vzdělání;

⁹⁵ Průcha, J. *Moderní pedagogika. Praha, Portál 2009. s. 186-187.*

⁹⁶ Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2007. s. 21.*

⁹⁷ [online]:Prestiž povolání červen 2013, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu, AVČR, <http://www.cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/eu130903.pdf [citace 20.9. 2013]

⁹⁸ Tamtéž, s. 21 ; Průcha, J. *Moderní pedagogika. Praha, Portál 2009. s. 186.*

- feminizace učitelské profese, která ovlivňuje prestiž;
- velká početnost profesní skupiny učitelů;
- zkušenosti z kontaktů mezi učiteli a rodiči;
- klientela učitelů- žáci a studenti;
- sociální kontrola učitelů ze strany laiků-např. rodičů;
- absence profesních organizací⁹⁹

Havlík nabízí i kritéria, která by napomohla ke zvýšení prestiže profese učitele:

- platové ohodnocení
- minimalizování neaprobovanosti, požadavek vysokoškolského vzdělání
- změna společenského vnímání učitele, „zvýšit prestiž vzdělávání a inteligence ve společnosti“¹⁰⁰
- spolupráce školy s veřejností;
- zlepšení vztahů učitelů s rodiči;¹⁰¹
- „zvýšit zájem státu o podmínky učitelů.“¹⁰²

⁹⁹ Havlík, R. Zrání učitele. In Havlík, R. a kol. *Učitelství z pohledu sociálních věd*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 1998, s. 98.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 99.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

2. Sociálně-ekonomické postavení učitele v České republice

2.1. Pracovní podmínky českého učitele

Pracovní podmínky učitelů jsou z právního hlediska vymezeny vyhláškou č. 263/2007 ze dne 4. 10. 2007, která stanovuje pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo svazkem obcí.¹⁰³ V pracovním řádu je vymezena pracovní doba a povinnosti pedagogických pracovníků.¹⁰⁴

Společenské a ekonomické postavení učitelů lze zhodnotit jednak zjištěním pracovních podmínek českých učitelů (Průcha doporučuje indikátory- počet žáků na učitele a velikost třídy, pracovní doba, náplň práce), také dle finančního ohodnocení učitelů, nelze též opomenout požadavky na vzdělání učitelů, kvalifikaci .¹⁰⁵

2.2. Počet žáků na učitele a velikost třídy

Naplněnost tříd určitým počtem žáků má vliv na charakter učitelovy práce. Jsou potvrzeny názory z řad pedagogických pracovníků o tom, že čím vyšší je počet žáků ve třídě, tím se stává učitelova činnost obtížnější. Také platí, že čím menší počet žáků na jednoho učitele, tím kvalitnější je výuka. Na druhou stranu má menší počet žáků na jednoho učitele i své nevýhody- je potřeba více učitelů, tím se zvyšují jejich finanční nároky na mzdy, musí se více investovat do vzdělávání a přípravy učitelů.¹⁰⁶

Počet žáků ve třídách a školách v České republice je právně vymezen podle Vyhlášky o základních školách z roku 2005, kdy dle § 4- minimální počet žáků

103 [online]: Vyhláška č. 263/ 2007 Sb., <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-263-2007-sb-kterou-se-stanovi-pracovni-rad-pro-zamestnance-skol-a-skolskych-zarizeni-zrizenych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-krajem-obci-nebo-dobrovolnym-svazkem-obci> [citace 14.9. 2014]

104 Tamtéž.

105 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s 92.

106 Tamtéž, s. 92-94.

v průměru na jednu třídu je 17. Nejvyšší možný počet žáků ve třídě je 30, u výuky cizích jazyků maximální počet žáků je 24.¹⁰⁷ Průcha dodává, že průměrná velikost tříd v České republice je shodná s mezinárodním průměrem (srovnávány charakteristiky 32 zemí OECD), tyto poznatky získal z mezinárodního výzkumu Pisa.¹⁰⁸

Průcha tvrdí, že po roce 1989 došlo k poklesu žákovské populace, počet žáků na učitele se v České republice snižoval. Ve školním roce 1989/ 90 se v průměru jednalo o 20 žáků na jednoho učitele. Ve školním roce 2002/ 2003 to už bylo ale méně než 15 žáků na učitele. Nárůst byl zaznamenán až v roce 2003/2004, ale stále měl ještě daleko k původním ukazatelům. Počet žáků na učitele ve školním roce 2005/2006 byl v průměru 15,4, což znamenalo tedy opět pokles o 0,5 žáka v porovnání se školním rokem 2004/2005.¹⁰⁹

2.3. Náplň práce učitelů a pracovní doba

Délka pracovní doby učitelů má, stejně jako předchozí identifikátor, vliv na finanční hodnotu výuky, také na atraktivitu profese. Je vhodné vymezit termíny vyučovací povinnost a pracovní doba.

Vyučovací povinnost je definována: jako „počet hodin, které učitel stráví vyučováním ve třídě.“¹¹⁰ Z vyučovací povinnosti jsou vyloučeny přestávky, státní svátky a prázdniny.¹¹¹

„**Pracovní doba** je pak určena jako normální pracovní hodiny učitelů na plný

107[online]: Učitelské noviny č. 34/2005,
<<http://www.ucitelskenoviny.cz/archiv&clanek=2819PHPSESSID=052819b807f3fe4bb33ca2be68541904> [citace 4.1.2014]

108 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s 93-94.

109 Tamtéž.; Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 92-93.;
[online]: Výkonová data o školách a školských zařízeních-2003/2004,
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vykonova-data-o-skolach-a-skolskych-zarizenich-2003-04-2013> [citace 12.9. 2014]

110 [online]: Učitelské noviny č. 34/2005,
<<http://www.ucitelskenoviny.cz/archiv&clanek=2819PHPSESSID=052819b807f3fe4bb33ca2be68541904> [citace 4.1.2014]

111 Tamtéž

úvazek.“¹¹²

Učitelé na českých základních školách vyplňují vyučovací povinnost 722 hodinami za rok. V porovnání se zeměmi OECD je počet hodin nižší, země OECD vyučují v průměru 795 hodin za rok.

Celková pracovní doba českých učitelů představuje 1696 hodin za rok, jedná se o počet hodin, který je v České republice stanoven i pro ostatní zaměstnance.¹¹³ Týdenní pracovní doba učitele je tedy 40 hodin.¹¹⁴

Zákonem o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. V § 22a je ustanovena pedagogická činnost učitelů během pracovní doby a její rozsah.¹¹⁵ Dle tohoto zákona jsou učitelé povinni v pracovní době vykonávat jednak přímou pedagogickou činnost, jednak práce, které souvisí s přímou pedagogickou činností.¹¹⁶ Přehled činností byl uveden v kapitole I., oddíle 1.2. Profese učitele.

Do základní tarifní mzdy pro učitele je zahrnuta přímá i nepřímá vyučovací povinnost.¹¹⁷

2.4. Jak jsou odměňováni učitelé

Odměňování učitelů, jak již bylo řečeno, je jedním z ukazatelů hodnocení sociálně-ekonomického postavení učitelů. Platy učitelů jsou v posledních letech vnímány jako významný nástroj státu, který ovlivňuje kvalitu vzdělávání. Mají na ní vliv hned v několika směrech, jednak zvyšují zájem talentovaných lidí o studium učitelských oborů a následně volbu učitelské profese; výše platu také rozhoduje o

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Dle zákona č. 65/1965 Sb., Zákoník práce, § 83 a, odstavec 1.

¹¹⁵ [online]: Zákon o pedagogických pracovnících, <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari> [citace 14.9.2014]

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

setrvání v profesi zkušených pedagogů a motivuje je k jejich dalšímu vzdělávání.

Platy učitelů bývají srovnávány s průměrnou mzdou v zemi. Z tohoto pohledu si čeští učitelé vedou poměrně dobře, je ale důležité si uvědomit, že průměrná mzda v zemi odráží i mzdu nekvalifikovaných pracovníků. Tedy fakt, že si učitelé vydělávají v průměru o 10-15% více než je celonárodní průměr, nepodává věrohodný obraz o platové atraktivnosti profese učitele. Navíc je prokázáno, že plat vysokoškolsky vzdělaných učitelů je nižší než u jiných vysokoškoláků.¹¹⁸

V posledních letech plat učitelů dynamicky stoupá. Od roku 2010 do roku 2012 se průměrný měsíční plat učitele na základní škole regionálního školství zvýšil o 6 %.

Tabulka č. 2: Růst průměrného měsíčního platu učitele na ZŠ v ČR

Rok	2010	2011	2012
Průměrný měsíční plat učitele na ZŠ	25 489,-	26 719,-	26 997,-

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Legislativa upravující odměňování učitelů je dána:

- zákonem č. 262/2006 Sb. zákoníku práce
- nařízením vlády č. 564/2006 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě, nařízením vlády;
- nařízením vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě a nejnižších úrovních zaručené mzdy (nebo platu), o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů;

¹¹⁸ [online]: Idea cerge ei, projekt Národohospodářského ústavu, <http://idea.cerge-ei.cz/dokuments/kratka_studie_2012_05.pdf> [citace 14.9.2014];

[online]: Týdeník školství č. 28/2011, <<http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel/2011/23/vyvoj-prumernych-mesicnich-platu-ucitelu-v-regionalnim-skolstvi/>> [citace 14.9.2014]

- nařízením vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě.¹¹⁹

V rezortu školství převažuje odměňování platem, což znamená, že činnost zaměstnavatele je financována z veřejných zdrojů, plat je poskytován v tzv. nepodnikatelské sféře- ve veřejných službách a správě.¹²⁰

Plat učitele se skládá ze dvou složek- nárokové a nenárokové.¹²¹

1. Nároková složka platu:

- a) **Platový tarif** (§ 123 odst. 1 ZP, § 5 a příloha NV č. 564/2006 Sb.)
-obsahuje zařazení do platové třídy a platového stupně.

- **Platová třída** (123 odst. 2 a 3 ZP, § 3 NV č. 564/2006 Sb.) – učitel je zařazován do platové třídy podle jeho kvalifikace, celkový počet platových tříd je 16, učitelé s vysokoškolským vzděláním bývají řazeni do 12. platové třídy.

- **Platový stupeň** (§ 123 odst. 4 ZP, § 4 NV č. 564/2006 Sb.)- učitel je ustanoven platový stupeň na základě tzv. započitatelné praxe (doba dosažené praxe). Platových stupňů je 12.

- a) **Příplatek za vedení** (§ 124 a § 11 odst. 4 ZP)
- týká se pouze funkce ředitele a zástupce ředitele.

- a) **Zvláštní příplatek** (§ 129 ZP, § 8 a příloha NV č. 564/2006 Sb.)

- je určen pro učitele:

- kteří svou praxi vykonávají na speciálních základních školách (100-1 000 Kč/měsíc);
- za funkci výkonu třídního učitele na základní škole (200-800 Kč/měsíc);

119 [online]: Metodický pokyn k odměňování pedagogických pracovníků a ostatních zaměstnanců škol, předškolních a školských zařízení a jejich zařazování podle 16-ti třídního katalogu prací, <[http:// www.msmt.cz/file/28255/download](http://www.msmt.cz/file/28255/download) [citace 14.9. 2014]

120 Tamtéž.

121 Tamtéž.

- za funkci třídního učitele na speciálních základních školách (500-1800Kč/měsíc).

a) **Příplatek za přímou pedagogickou činnost nad stanovený rozsah** (§ 132 ZP a NV č. 75/2005 Sb.)

- náleží učiteli, který vykonává výuku za nepřítomného kolegu.
- Příplatek je stanoven výší dvojnásobku průměrného hodinového výdělku.

a) **Specializační příplatek pedagogického pracovníka** (§ 133 ZP a § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.)

- náleží učiteli, který vykonává specializované činnosti, k výkonu těchto činností jsou nezbytné další kvalifikační požadavky.
- Příplatek je vyplácen měsíčně a pohybuje se v rozmezí 1 000- 2 000 Kč.

1. Nenároková složka platu

1. **Osobní příplatek** (§ 131 ZP)

- Je poskytován zaměstnanci zaměstnavatelem za dlouhodobé dosahování velmi dobrých pracovních výsledků, nebo za plnění většího množství pracovních úkolů.

1. **Odměny** (§ 134 a § 224 odst. 2 ZP)

- jedná se o ocenění zaměstnance zaměstnavatelem za:
 - splnění významného pracovního úkolu, životní a pracovní výročí, poskytnutí pomoci při mimořádných událostech.
- Tato odměna je poskytována jednorázově, většinou na konci školního roku.¹²²

¹²² Tamtéž.

2.5 Požadavky na vzdělání učitelů, odbornou kvalifikaci

Termín kvalifikace je definován jako „souhrn požadovaných předpokladů pro vykonávání určitého povolání nebo pro sjednaný druh pracovní činnosti, a to s předepsaným stupněm složitosti, přesnosti a namáhavosti práce a ve vyžadované kvalitě.“¹²³

Požadavky na vzdělávání učitelů se řídí dle Zákona o pedagogických pracovnících

č. 563/2004 Sb. (a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 383/2005 Sb., zákona č. 179/2006 Sb., zákona č. 264/2006 Sb., zákona č. 189/2008 Sb., zákona č. 384/2008 Sb., zákona č. 223/2009 Sb., zákona č. 422/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 159/2010 Sb., zákona č. 420/2011 Sb., zákona č. 198/2012 Sb. a zákona č. 333/2012 Sb.)

Dle znění tohoto zákona jsou učitelé zařazeni do kategorie pedagogických pracovníků (společně s vychovatelem, speciálním pedagogem, psychologem, pedagogem volného času, asistentem pedagoga, trenérem, metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucím pedagogickým pracovníkem). Pedagogickým pracovníkem, jak již bylo řečeno, je ten, kdo vykonává přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou sociálně-pedagogickou, pedagogicko-psychologickou činnost a přímo tak působí na vzdělávajícího, vychovávaného, nejen na školách, ale i v zařízeních sociálních služeb.¹²⁴

Kritéria kladená na všechny pedagogické pracovníky pro výkon činnosti jsou:

1. Plná způsobilost k právním úkonům
Odborná kvalifikace pro činnost, jakou vykonává
Bezúhonnost
Zdravotní způsobilost

¹²³ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 2001. s. 110-111.

¹²⁴ [online]: Zákon o pedagogických pracovnících, MŠMT, <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>> [citace 20.9.2014]

Znalost českého jazyka (výjimka u učitelů vyučujících cizí jazyk)¹²⁵

Dále tento zákon klasifikuje individuální požadavky k jednotlivým kategoriím pedagogických pracovníků.

Požadavky na učitele jsou definovány konkrétně podle stupňů škol. Nároky na učitele ze základních škol jsou rozděleny do kategorií- učitelé prvního stupně základní školy a učitele druhého stupně základní školy.

Učitelé prvního stupně základní školy nabývají odborné kvalifikace vysokoškolským vzděláním v akreditovaném magisterském studijním programu pedagogických věd, které je zaměřeno primárně na přípravu učitelů prvního stupně základních škol.

Na učitele druhého stupně základních škol je kladen požadavek kvalifikace vysokoškolským vzděláním nabytým studiem v akreditovaných magisterských studijních programech- pedagogické vědy-příprava učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy, školy střední, či studijního oboru, který odpovídá charakteru vyučovacího předmětu.¹²⁶

Odborná kvalifikace učitelů je v současné době ústředním tématem ve vzdělávací politice. Jako alarmující problém se jeví skutečnost, že v českém školství je dlouhodobě zaměstnáváno 15-20 % nekvalifikovaných učitelů. Tito učitelé, zejména pouze maturanti, působí především na základních školách.¹²⁷

Novela Zákona o pedagogických pracovnících (poslední aktualizace k 1. 9. 2012) však slibuje povzbudivé změny. K 1. lednu 2015 by měli opustit školy nekvalifikovaní učitelé, kteří budou nahrazeni učiteli kvalifikovanými. Plošnou výjimkou jsou ale učitelé starší 55 let, kteří mají učitelskou praxi delší než dvacet let, dále rodilý mluvčí a učitelé odborných předmětů na zkrácený úvazek.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ [online]: Zákon o pedagogických pracovnících, MŠMT, <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>> [citace 20.9.2014]

¹²⁷ [online]: Literární noviny č. 17/2014, <<http://literarky.parlamentnilisty.cz/politika/domaci/17080-jake-ucitele-potrebujeme>> [citace 20.9.2014]

Z posledních průzkumů Ministerstva školství vyplynulo, že z celkového počtu 130 000 učitelů je 17 000 bez odborné kvalifikace. Toto číslo je velice zstrašující, ale odhaduje se, že 14 000 z nich již zahájilo studium. Přesto chybí doplnit místa 3000 pedagogů. Marcel Chládek, ministr školství, uvažuje o vytvoření registru učitelů, který by zmapoval přehled o tom, jací učitelé (dle stupně škol, dle předmětů) jsou žádaní z důvodu jejich nedostatku.¹²⁸

Požadavek na plnohodnotné vzdělávání učitelů se v české vzdělávací politice objevuje již dvacet let. První návrhy pocházejí z roku 1995, kdy se jednalo ale o snížení úrovně vzdělání učitelů (požadavek bakalářského vzdělání) prvního stupně základních škol, naštěstí dnes je tento požadavek již novelizován. Nutnost magisterského vzdělání učitelů plyne také z potřeby profesionalizace učitelství.¹²⁹

2.7 Vzdělávání učitelů

V České republice se v souvislosti se vzděláváním učitelů hovoří o tzv. přípravném vzdělávání učitelů, které znamená přípravu na budoucí profesi, k získání odborné kvalifikace, a o dalším vzdělávání učitelů již vykonávajících profesi- různé formy profesního vzdělávání pedagogů.

Odborníci z oblasti pedagogiky považují odbornou přípravu a další vzdělávání pedagogů za jeden z činitelů, jež do značné míry ovlivňuje kvalitu školní výuky, v širším kontextu i rozvoj národní vzdělanosti.¹³⁰

V posledních letech došlo k proměnám v oblasti vzdělávání učitelů v souvislosti s měnícím se pojetím vzdělávání a kurikulární reformou. Konkrétně se jedná o inovace v následujících oblastech:¹³¹

128 : [online]: Chládek ustoupil školám, kvalifikaci nemusí mít starší učitelé a cizinci, <http://zpravy.idnes.cz/cast-ucitelu-nemusi-mit-kvalifikaci-dbu-/domaci.aspx?c=A140307_090841_domaci_jj [citace 23.9. 2014]

129 [online]: Literární noviny č. 17/2014, <<http://Literarky.parlamentnilisty.cz//politika/domaci/17080-jake-ucitele-potrebujeme> [citace 20.9. 2014]

130 Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 98.

- „nové pojetí výuky obecné a oborových didaktik (metody RWCT, konstruktivismus, učení v projektech, kooperativní výuka, vlastní pojetí výuky)
- vývoj nových kurzů (příprava studentů na práci s průřezovými tématy)
- důraz na osobnostní a sociální rozvoj studentů
- rozvíjení profesních kompetencí
- nové způsoby hodnocení a sebehodnocení profesních znalostí, kompetencí studentů v průběhu studia
- podpora profesního rozvoje studentů učitelství, učitelů-mentoring, supervize
- nové pojetí výstupních kvalit absolventů učitelství.“¹³²

Tyto inovace přinesly změny na pedagogických fakultách, které díky nim byly nuceny zejména v devadesátých letech spolupracovat. Společně se hledala řešení k otázkám klíčových principů koncepce studia, rámcového vymezení závazných složek studia, výstupní požadavky na absolventy pedagogických fakult, propojení teoretických a praktických složek vzdělávání, řešily se také požadavky na přijímání studentů na pedagogické fakulty, zkvalitnění praktické přípravy a závěrečných zkoušek absolventů pedagogických fakult.¹³³

V České republice se uplatňuje souběžný model přípravného vzdělávání učitelů. V tomto modelu budoucí pedagogové studují současně předměty všeobecného

131 Spilková, V. Proměny přípravného vzdělávání učitelů v kontextu transformace českého školství. In Spilková, V., Vašutová, J., a kol. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. s. 84-92.;
Výzkumný záměr. Úvodní teoreticko-metodologická studie. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2008, s. 157-158.

132 Spilková, V. Proměny přípravného vzdělávání učitelů v kontextu transformace českého školství. In Spilková, V., Vašutová, J., a kol. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2008, s. 158.

133 Tamtéž, s.160-161.

základu, vybrané aprobační předměty, zároveň také disciplíny pedagogické, psychologické a didaktické, v průběhu studia též absolvují praxi ve školách.¹³⁴

Možnosti přípravného vzdělávání učitelů

Učitelé v České republice získávají odbornou kvalifikaci ve vysokoškolském studiu na devíti pedagogických fakultách a 24 fakultách českých vysokých škol.¹³⁵

Pedagogické fakulty- státní:

- Univerzita Karlova v Praze
- Masarykova univerzita
- Univerzita Palackého v Olomouci
- Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
- Univerzita Hradec Králové
- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
- Západočeská univerzita v Plzni
- Technická univerzita v Liberci
- Ostravská univerzita v Ostravě¹³⁶

Dále je možné získání pedagogického vzdělání např. na těchto školách: fakulty přírodovědecké, filozofické, teologické, tělesné výchovy a sportu.¹³⁷

¹³⁴ Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 98-99.

¹³⁵ Tamtéž, s. 101.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

Praktická část

Výzkumný problém a cíl výzkumu

Diplomová práce se zabývá současným sociálně-ekonomickým postavením učitelů základních škol v České republice. Hlavním cílem práce byla analýza toho, jak učitelé základních škol Středočeského kraje a hlavního města Prahy České republiky hodnotí své sociálně-ekonomické postavení.

Výzkum byl prováděn technikou dotazníkového šetření, nejfrekventovanější metodou ve zjišťování údajů.

Teorie výzkumu, jeho zásady a tvorba dotazníků je opřena o odbornou literaturu- Úvod do pedagogického výzkumu, Peter Gavora.

Metoda výzkumu a zkoumaný vzorek

Výzkum byl prováděn v období leden 2013- leden 2014, bylo využito techniky dotazníkového šetření. Výsledky výzkumu byly provedeny pomocí metody analýzy a základní matematické statistiky, využita byla i metoda komparace, kdy byly poznatky uvedené v teoretické části porovnány s výsledky dotazníkového šetření. Respondenty dotazníkového šetření byli učitelé základních škol České republiky, konkrétně z kraje Středočeského a hlavního města Prahy, všech věkových kategorií, obou pohlaví. Dotazováno bylo 105 učitelů.

Dotazník se skládá ze 12 otázek. Dotazník je celý anonymní.

Hypotézy

Pro výzkum byly stanoveny celkem tři hypotézy.

H 1.: Učitelé ZŠ pracují denně více hodin než je určena jejich pracovní doba.

H 1.1: Učitelé ZŠ si připadají ve své profesi přetížení.

H 1.2: Učitelé ZŠ jsou ve své profesi zatíženi přílišnou byrokracií.

H 2.: Učitelé se domnívají, že nestoupá prestiž jejich povolání.

H 3.: Učitelé se cítí nedostatečně finančně odměňováni.

Vyhodnocení dotazníku

Z celkového počtu 105 respondentů se dotazníkového šetření zúčastnilo 80 žen a 20 mužů, u 5 dotazníků nebyl údaj o pohlaví vyplněn.

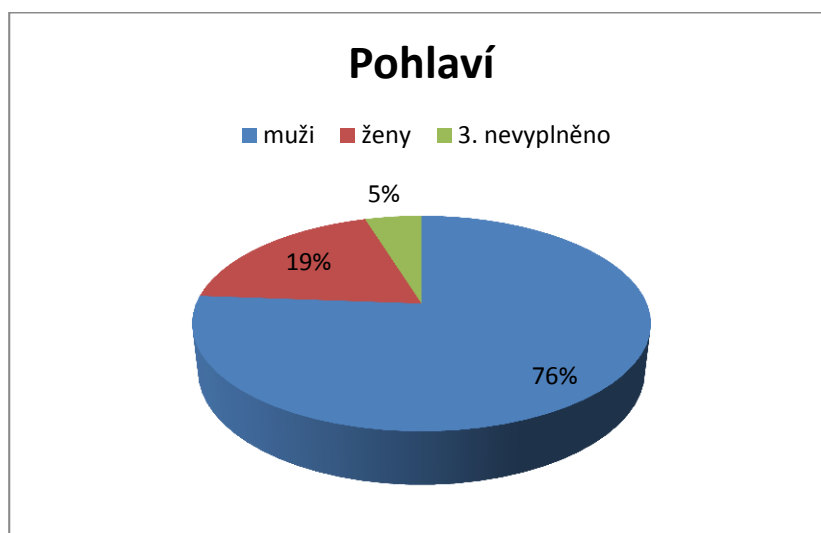
Velice mě překvapila ochota spolupráce ze strany učitelů při mém výzkumu.

Na druhou stranu musím říci, že u většiny z nich panovaly obavy, zda je dotazník anonymní.

Věk respondentů

Nejvíce zastoupenou skupinou byli učitelé ve věku 35-55 let (55%). Nejméně zastoupenou skupinou byla věková kategorie 25-35 let (24%). 21% učitelů z dotazovaných bylo ve věku 55-60 a více let.

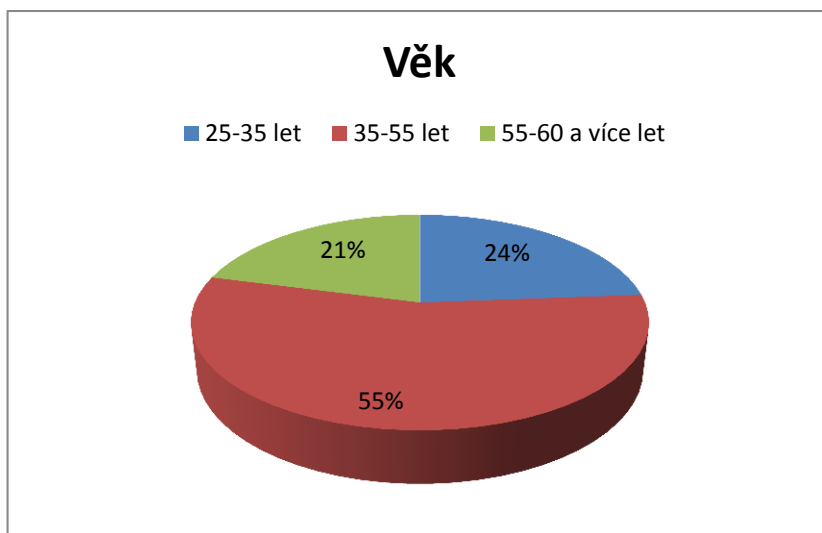
Pohlaví respondentů

Graf č. 1: Pohlaví respondentů.

Věk respondentů

Nejvíce zastoupenou skupinou byli učitelé ve věku 35-55 let (55%). Nejméně zastoupenou skupinou byla věková kategorie 25-35 let (24%). 21% učitelů z dotazovaných bylo ve věku 55-60 a více let.

Graf č. 2: Věk respondentů.

1. Považujete učitelskou profesi za atraktivní?

Většina dotázaných učitelů považuje učitelskou profesi za atraktivní- rozhodně ano-46 %, spíše ano- 47%. Učitelství za atraktivní považují především ženy.

Žádný z respondentů se nedomnívá, že by učitelská profese nebyla atraktivní, ale 2% dotazovaných odpověděla na tuto otázku spíše ne.

5% respondentů se nedokázalo rozhodnout.

Graf č. 3: Považujete učitelskou profesi za atraktivní?

2. Je učitelství náročným povoláním?

Naprostá většina dotazovaných, 79%, odpověděla, že učitelství je rozhodně náročným povoláním. Odpověď spíše ano udalo 21%. Žádný z respondentů neoznačil opak, všichni respondenti se u této otázky dokázali rozhodnout. U mužů ze 75% převahovala odpověď spíše ano.

Graf č. 4: Je učitelství náročným povoláním?

3. Kolik času denně mimo Vaši pracovní dobu věnujete přípravě výuky?

K této otázce jsem ponechala otevřenou odpověď. Domnívám se, že díky tomu jsou odpovědi věrohodnější. Zpracování grafu z tohoto důvodu ale nebylo jednoduché, a proto jsem si až následně určila kategorie, ke kterým jsem odpovědi respondentů začlenila. Jelikož bylo častou odpovědí 1 hodina, určila jsem jednu hodinu jako samostatnou kategorii, dalšími kategoriemi jsou intervaly: 2-3 hodiny, 3-5 hodin, 5 a více hodin.

1 hodinu denně k přípravě výuky věnuje 31% dotazovaných.

2-3 hodiny denně potřebuje k výuce 49% respondentů, tedy většina z dotazovaných.

3-5 hodin denně zabere příprava výuky 15% dotazovaných.

5 a více hodin denně potřebuje k výuce pouze 5% respondentů.

Žádný z respondentů nevedl, že by přípravě výuky nevěnoval žádný čas. Z průzkumu také vyplynulo, že ženy věnují přípravám větší čas než muži. A také, že mladší kategorie učitelů věnují přípravě více času než jejich starší kolegové.

Graf č. 5: Kolik času denně mimo Vaši pracovní dobu věnujete přípravě výuky?

4. Domníváte se, že je Vaše profese zatížena přílišnou byrokracií?

Fakt, který vypovídá o tom, že je učitelství zatíženo přílišnou byrokracií, potvrdila většina respondentů (47%). Další velká část z nich odpověděla na tuto otázku – spíše ano (36%). Pouze malá menšina se domnívá, že učitelství není zatíženo přílišnou byrokracií- spíše ne (7%). 10% respondentů se nedokázalo rozhodnout. Rozhodně ne neoznačil žádný z dotazovaných.

Graf č. 6: Domníváte se, že je Vaše profese zatížena přílišnou byrokracií?

5. Máte pocit, že jste ve své profesi přetížen/a?

Většina respondentů na tuto otázku odpověděla- spíše ano (51%). Další nejčastější odpovědí byla odpověď- spíše ne (28%). Rozhodně ano v tomto případě označila 3% z dotazovaných. Rozhodně ne zakroužkovalo 14% respondentů. 4% dotazovaných učitelů se nedokázala rozhodnout.

Graf č. 7: Máte pocit, že jste ve své profesi přetížen/a?

6. Máte dostatek volného času pro Váš osobní život?

Respondenti nejčastěji odpovídali na tuto otázku spíše ano – 52 %. Druhé místo obsadila odpověď rozhodně ano- 33 %. 15 % dotázaných se nedokázalo rozhodnout. Žádný z respondentů neoznačil odpovědi spíše ne a rozhodně ne.

Graf č. 8: Máte dostatek volného času pro Váš osobní život?

7. Pokračujete dále ve svém vzdělávání?

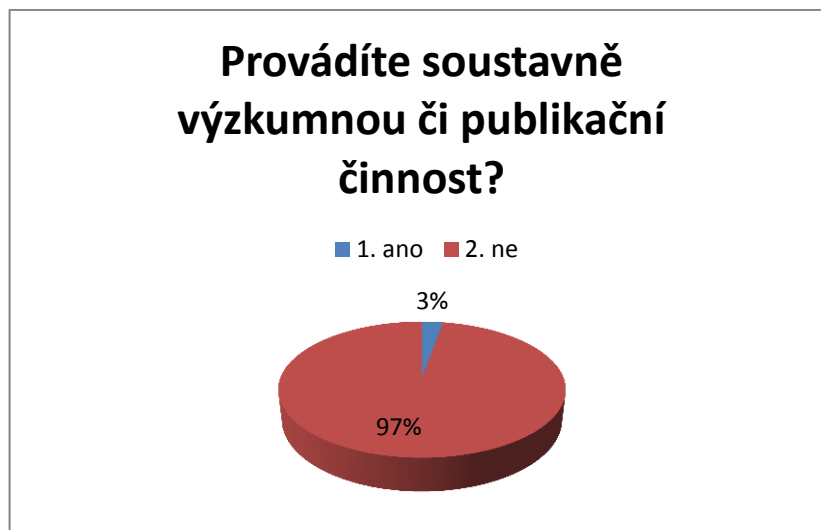
Převážná většina respondentů (90%) odpověděla, že pokračuje dále ve svém vzdělávání. Pouze 10 % dotazovaných odpovědělo, že již ve svém vzdělávání nepokračuje.

Graf č. 9: Pokračujete dále ve svém vzdělávání?

8. Provádíte soustavně výzkumnou či publikační činnost?

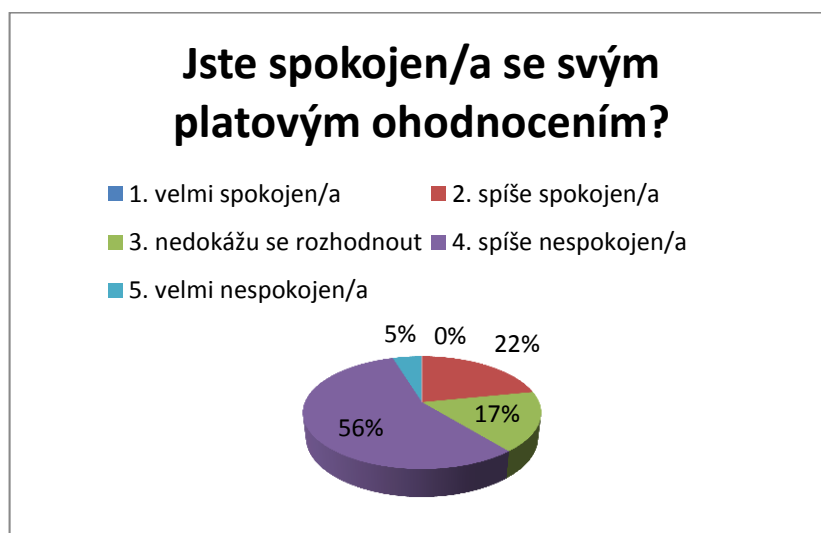
Pouhá 3 % z dotazovaných učitelů provádí soustavně výzkumnou či publikační činnost. 97 % respondentů uvedlo, že se soustavně výzkumné či publikační činnosti nevěnují. Někteří jedinci ale uvedli, že tyto činnosti praktikují v rámci jejich vzdělávání.

Graf č. 10: Provádíte soustavně výzkumnou či publikační činnost?

9. Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?

Nejčastější odpovědí na tuto otázku byla odpověď -spíše nespokojen (56%). Žádný z respondentů neuvedl, že by byl velmi spokojen se svým platovým ohodnocením. 22% dotazovaných je se svým platem spíše spokojeno. 17% respondentů se nedokázalo u tohoto dotazu rozhodnout. A zbylých 5% dotazovaných je velmi nespokojeno s platovým ohodnocením.

Graf č. 11: Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?

10. Pokryje Vám Vaše mzda životní náklady?

Pouze 11% dotazovaných uvedlo, že jim jejich mzda rozhodně pokryje jejich životní náklady. 38% respondentů označilo odpověď spíše ano, tato odpověď byla nejčastější. Druhou nejčastější odpovědí- spíše ne- udalo 36% dotazovaných. Odpověď rozhodně ne zakroužkovalo 7% dotazovaných. 3% respondentů se u této otázky nedokázala rozhodnout.

Graf č. 12: Pokryje Vám Vaše mzda životní náklady?

11. Domníváte se, že prestiž učitelské profese stoupá?

Respondenti nejčastěji uváděli, že prestiž učitelské profese rozhodně nestoupá- 46%. Dále se 44% dotazovaných uvádí u této otázky odpověď spíše ne. Pouze 3% respondentů označila odpověď rozhodně ano, spíše ano odpovědělo 5%. U této otázky se nedokázala 2% respondentů rozhodnout.

Graf č. 13: Domníváte se, že prestiž učitelské profese stoupá?

12. a) Jmenujte největší pozitivum učiteléské profese.

b) Jmenujte největší negativum učiteléské profese.

Jelikož jsem ponechala tuto otázku otevřenou, rozhodla jsem se vytvořit tabulku na základě odpovědí respondentů. Někteří respondenti uvedli hned několik odpovědí, ve výzkumu jsem vždy vycházela z první jimi uvedené. 12 učitelů z celkového počtu dotazovaných nevedlo žádné pozitivum učiteléské profese, 15 učitelů nevedlo žádné negativum.

a) Největší pozitiviva:

možnost práce s dětmi, mládeží	38
tvůrčí charakter práce	15
zpětná vazba od žáků	12
rozmanitost práce	11
prázdniny	9
kolektiv pedagogů	4
pracovní doba	2
potřeba sebevzdělávání	2

Tabulka č. 3: Největší pozitiviva učiteléské profese

b) Největší negativa:

neodpovídající platy	35
nekázeň žáků	17
zbytečná administrativa	11
psychická zátěž	7
přístup některých rodičů	7
nizká společenská prestiž	5
časová náročnost	4
negativní smýšlení některých kolegů	2
nemožnost profesního růstu	2

Tabulka č. 4: Největší negativa učiteléské profese

Ověření hypotéz

Ověření hypotézy H 1.: *Učitelé ZŠ pracují denně déle než osm hodin.*

Tato hypotéza byla ověřena v dotazníku třetí otázkou: „Kolik času denně mimo Vaši pracovní dobu věnujete přípravě výuky?“

Žádný z respondentů nevedl, že by se denně na výuku nepřipravoval, což je důkazem toho, že učitelé pracují déle než osm hodin denně.

Níže uvedený graf znázorňuje, že skoro polovina (49%) dotazovaných učitelů věnuje denně přípravě k vyučování dvě až tři hodiny času mimo svou pracovní dobu. Alespoň jednu hodinu denně potřebuje na přípravu výuky 31% respondentů. Někteří dotazovaní učitelé dokonce uvedli, že jim příprava k výuce denně zabere tři až pět hodin (15%), pět a více hodin potřebuje 5% respondentů.

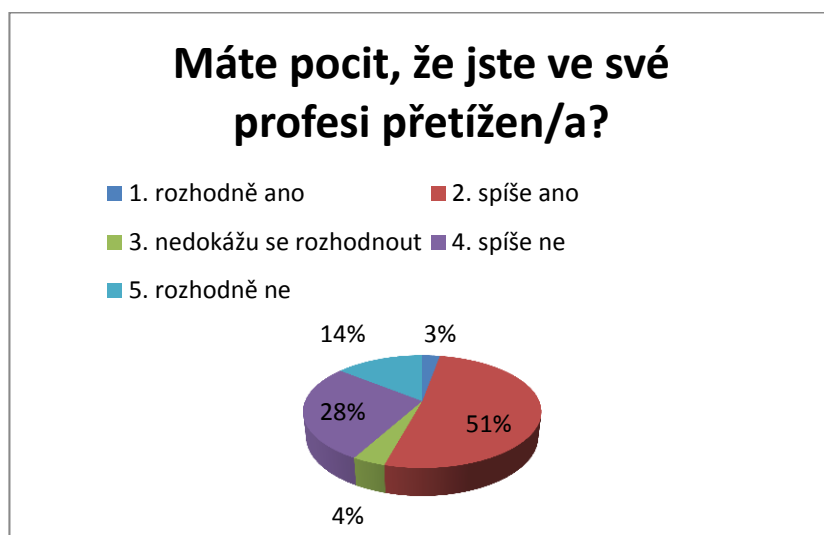
Graf č. 14: Ověření hypotézy H1.

H 1.: Hypotéza potvrzena.

Ověření hypotézy H 1.1: Učitelé ZŠ si připadají ve své profesi přetíženi.

Tato hypotéza byla prověřována v dotazníku otázkou č. 5: „Máte pocit, že jste ve své profesi přetíženi/a?“

Z výsledku výzkumu vyplývá, že se učitelé cítí být ve své profesi přetíženi. 51% dotazovaných učitelů na tuto otázku odpovědělo- spíše ano, odpověď rozhodně ano ale označila jen 3% dotazovaných. Druhou nejčastěji zakroužkovanou odpovědí byla odpověď- spíše ne- 28%. Pouze 14% respondentů nepocítuje přetížení ve své profesi. 4% učitelů se u této otázky nedokázala rozhodnout.

Graf č. 15: Ověření hypotézy H 1.1.

H 1.1: Hypotéza potvrzena.

Ověření hypotézy H 1.2: Učitelé ZŠ jsou ve své profesi zatíženi přílišnou byrokracií.

Tato hypotéza byla prověřena v dotazníku otázkou č. 4: „Domníváte se, že je Vaše profese zatížena přílišnou byrokracií?“

Z odpovědí učitelů vyplývá, že jejich profese je zatížena přílišnou byrokracií, 47% respondentů na tuto otázku odpovědělo- rozhodně ano. Druhou nejpočetnější odpověď- spíše ano, označilo 36% dotazovaných. Pouze 7% respondentů zakroužkovalo odpověď- spíše ne, rozhodně ne ne zvolil žádný respondent. 10% dotazovaných se u této otázky nedokázalo rozhodnout.

Graf č. 16: Ověření hypotézy H 1.2.

H 1.2: Hypotéza potvrzena.

Ověření hypotézy H 2.: *Učitelé se domnívají, že nestoupá prestiž jejich povolání.*

Tuto hypotézu prověřuje v dotazníku otázka č. 11: „Domníváte se, že prestiž učitelské profese stoupá?“

Z výsledků výzkumů vyplývá, že se naprostá většina respondentů domnívá, že prestiž učitelské profese nestoupá. 46% respondentů odpovědělo na otázku č. 11- rozhodně ne, 44% uvedlo, že spíše ne. Pouze 8% dotazovaných se domnívá, že prestiž učitelské profese stoupá, z toho 3% uvedly- rozhodně ano, 5%- spíše ano. 2% dotazovaných učitelů se nedokázala rozhodnout.

Graf č. 17: Ověření hypotézy H 2.

H 2.: Hypotéza potvrzena.

Ověření hypotézy H 3.: *Učitelé se cítí nedostatečně finančně odměňováni.*

Tato hypotéza je v dotazníku ověřena otázkou č. 9: „Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?“

Dle výzkumu vyplývá, že naprostá většina dotazovaných učitelů, není spokojena se svým platovým ohodnocením, 56% respondentů na tuto otázku odpovědělo-spíše nespokojen/a, 5% rozhodně nespokojen/a. Pouze 22% dotazovaných je spokojeno se svým platem, 22% respondentů udalo, že spíše ano, rozhodně ano ale neoznačil žádný z nich. 17% dotazovaných se nedokázalo rozhodnout.

Graf č. 18: Ověření hypotézy H 3.

H 3: Hypotéza potvrzena.

Závěr výzkumného šetření

Výsledky dotazníkového šetření přinesly rozporuplné poznatky. Čeští učitelé základních škol ze Středočeského kraje a hlavního města Prahy se cítí nedostatečně finančně ohodnoceni. A to i přesto, že platy učitelů v posledních letech dynamicky stoupají, viz kap. č. 2.4. Je důležité si ale uvědomit, že stoupají i životní náklady. Jako alarmní hodnotím fakt, že pouze 11% dotazovaných učitelů uvedlo, že jejich mzda jim pokryje jejich životní náklady. Nespokojenost s finančním ohodnocením může plynout jistě i z náročnosti jejich povolání, vždyť 79% respondentů hodnotí učitelství jako náročné povolání, kterému se denně věnují déle než je jejich stanovená pracovní doba, ve svém osobním čase.

Většina dotazovaných se cítí být ve své profesi přetížena. Avšak často bývá poukazováno na to, že učitelé disponují dlouhou dovolenou během školních prázdnin. Považuji za nutné zdůraznit, že na některých školách se platy učitelů během školních prázdnin snižují, proto je spousta učitelů nucená pracovat během léta ještě v jiném zaměstnání. Nevýhodou dovolených během školních prázdnin je i skutečnost, že si učitelé nemohou čerpat volno během celého školního roku. Psycholog P. Paulík uvádí příčiny možné pracovní zátěže učitelů, mezi vlivy, které nejvíce obtěžují učitele základních škol patří: „nízké společenské hodnocení, neodpovídající plat, nutnost podřizovat se administrativním rozhodnutím, která neberou v úvahu názory učitelů, nedostatečný čas pro odpočinek a relaxaci, také učení ve třídách s odlišnou úrovní žáků, nedostatečná spolupráce s rodiči žáků, špatné postoje žáků k práci a jejich špatné chování, velký počet žáků ve třídě, nedostatek vybavení k výuce.“¹³⁸

Dalším rozporem je jistě i ta skutečnost, že se učitelé cítí být přetíženi, ale ve většině odpověděli, že mají dostatek volného času pro osobní život.

Na druhou stranu pouze 3% respondentů uvedly, že provádí soustavně výzkumnou či publikační činnost, která je typická pro ostatní profese vykonávané vysokoškoly. Kladem je avšak další vzdělávání učitelů, 90% z dotazovaných pokračuje ve svém vzdělávání.

Výsledky průzkumu uvádí, že prestiž učitelé profese dle dotazovaných učitelů nestoupá. Současné sociologické průzkumy však udávají, že si učitelé profese

¹³⁸ Paulík, K. Vlivy nejvíce obtěžující učitele základních škol (ZŠ). In Průcha, J. Učitel. Současné poznatky o profesi. Praha: Portál 2002, s. 68.

stojí stále v první desítce prestižních povolání.¹³⁹ Souvislost spatřuji ve vzniku nových prestižních profesí, které ohrožují úlohu učitele ve společnosti.

Přes všechny nedostatky považuje většina respondentů učitelství za atraktivní povolání. Jako největší pozitivum respondenti uvádějí možnost práce s dětmi, mládeží. Kladně je hodnocen i tvůrčí charakter práce, zpětná vazba od žáků, rozmanitost práce. Respondenti jako největší negativum učitelské profese uvedli neodpovídající platy, nekázeň žáků a zbytečná administrativa.

139 [online]:Prestiž povolání červen 2013, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu, AVČR, <http://www.cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/eu130903.pdf [citace 20.9. 2013]

Závěr

Diplomová práce je zaměřena na sociálně-ekonomické postavení učitele základní školy v České republice. Cílem této práce bylo zjistit, jak sami učitelé vnímají své sociálně-ekonomické postavení ve společnosti. Práci jsem směřovala od samotného vymezení pojmu učitel, přes popis a specifika související s vykonáváním učitelské profese, nakonec po pracovní podmínky českých učitelů ze základních škol.

První kapitola teoretické části práce je věnována učiteli, vymezuje jeho pojem, zabývá se profesí učitele a prestiží učitele. Při vymezení pojmu učitel panují časté nejednoznačnosti, jsou zde popsány zpřesňující definice z pedagogické teorie a sociálně právní oblasti, které tento pojem objasňují. Práce operuje s mezinárodně uznávanou definicí učitele dle publikace Education at a Glance. „Učitelé (teachers) jsou osoby, jejichž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků (transmission of knowledge), postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních programech pro žáky a studenty zapsané do vzdělávacích institucí. Kategorie učitel zahrnuje pouze pracovníky, kteří přímo provádějí vyučování žáků. Ředitelé škol, kteří nemají úvazek, nejsou započítáváni mezi učitele.“¹⁴⁰

Profese učitele je popsána nejen z hlediska činností zakotvených v Pracovním řádu a právních normách vymezujících náplň a rozsah práce pro pedagogy jednotlivých druhů a stupňů škol, ale i dle podrobnějšího vymezení – *Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení (2001)*. Práce jmenuje i činnosti, které učitelé vykonávají navíc např. přípravy k vyučování mimo pracovní dobu.

Práce nahlíží na profesi učitele také z hlediska psychologického, vysvětlující vztah učitel-žák. A z hlediska sociologického-srovnáním učitelské profese s jinými povoláními, především s prestižními profesemi.

V učitelské profesi se v současné době vyskytuje řada problémů. Jedním z nich je stres, který v sobě odráží fakt, že učitelé jsou neustále podrobováni kritice a to nejen ze strany kontrolních úřadů, ale z řad rodičů, žáků, ale i široké veřejnosti, jejich problémy bývají často bezprostředně medializovány.

Často je poukazováno na agresivitu žáků, možné opatření jak ji předejít, spatřuji v užší spolupráci školy s bezpečnostními složkami.

Dalším problémem, který se v současné době v učitelské profesi vyskytuje, je jistě i

¹⁴⁰ Průcha, J. Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál 2002. s. 21.

feminizace učitelských sborů, nízké zastoupení mužského pohlaví v roli učitele. Na českých základních školách v prvním pololetí roku 2013 pracovalo pouze 14,9 % mužů. Příčinou nízkého počtu zaměstnanosti mužů v českém školství je především nízký plat, nižší společenský status. A zřejmě i fakt, že péče o malé děti je bližší ženám- matkám. Vyřešit tuto situaci by mohlo zvýšení platů pro učitele.

Stárnutí pedagogických sborů se též řadí mezi problémy pedagogické profese. Tento problém souvisí s nedostatkem kvalifikovaných učitelů a nespokojeností absolventů pedagogických oborů s nástupními platy, ti volí profese s vyšším ekonomickým odměňováním, a proto na jejich místa bývají dosazováni učitelé důchodového věku. Nedostatečný zájem absolventů o učitelskou profesi by bylo možné vyřešit příslibem vyššího platu či možnosti kariérního růstu.

Nízké profesní sebevědomí se ukazuje jako další problém učitelství, učitelé jsou srovnáváni s odborníky daných oborů, jejich znalosti nedosahují jejich úrovně, je ale nutné si uvědomit, že jejich odborností jsou strategie zprostředkování vědního poznání.

Nakonec i na profesní deformaci je nahlíženo jako na problém učitelské profese. Profesní deformace je u učitelů vnímána silněji než u jiných profesí. Projevuje se tím, že si učitelé svou profesní roli přenášejí do civilního života.

Diplomová práce definuje pracovní podmínky učitelů. Pracovní podmínky učitelů jsou z právního hlediska vymezeny vyhláškou č. 263/2007 ze dne 4. 10. 2007, která stanovuje Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo svazkem obcí.¹⁴¹ V pracovním řádu je vymezena pracovní doba a povinnosti pedagogických pracovníků.¹⁴²

Ke zhodnocení společensko-ekonomického postavení učitelů byly popsány tyto indikátory- náplň práce učitelů a pracovní doba, počet žáků na učitele a velikost třídy, odměňování učitelů, požadavky na vzdělání a odbornou kvalifikaci učitelů. Celková pracovní doba učitelů je stejná jako u jiných profesí, jedná se o 40 hodin týdně. Počet žáků ve třídách a školách v České republice je právně vymezen podle

141 [online]: Vyhláška č. 263/2007 Sb., <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-263-2007-sb-kterou-se-stanovi-pracovni-rad-pro-zamestnance-skol-a-skolskych-zarizeni-zrizenych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-krajem-obci-nebo-dobrovolnym-svazkem-obci>> [citace 14.9. 2014]

142 Tamtéž.

Vyhlášky o základních školách z roku 2005, kdy dle § 4- minimální počet žáků v průměru na jednu třídu je 17. Nejvyšší možný počet žáků ve třídě je 30, u výuky cizích jazyků maximální počet žáků je 24.143 Platy učitelů jsou v posledních letech vnímány jako významný nástroj státu, který ovlivňuje kvalitu vzdělávání. Mají na ní vliv hned v několika směrech, jednak zvyšují zájem talentovaných lidí o studium učitelských oborů a následně volbu učitelské profese; výše platu také rozhoduje o setrvání v profesi zkušených pedagogů a motivuje je k jejich dalšímu vzdělávání. Platy učitelů bývají srovnávány s průměrnou mzdou v zemi, z tohoto pohledu si vedou velice dobře, ale je důležité si uvědomit, že průměrná mzda odráží i mzdu nekvalifikovaných odborníků.

Dle mého výzkumu nejsou čeští učitelé na základních školách Středočeského kraje a hlavního města Prahy v 56% spokojeni se svým finančním ohodnocením. Pouze 11% dotazovaných vystačí jejich mzda na pokrytí životních výdajů. Přesto většina z nich považuje učitelské povolání za náročnou profesi, které obětují denně více než 2 hodiny k přípravám výuky, a dokonce 51% z dotazovaných se cítí být ve své profesi přetíženi. Řešením této situací by bylo jistě navýšení platových podmínek.

Čeští učitelé na základních školách nevnímají své povolání jako prestižní, 46% dotazovaných si myslí, že prestiž učitelské profese nestoupá. Přitom výzkumy udávají velice kladné hodnocení učitelského povolání, učitelé základních škol zaujímají příčky v první desítce nejprestižnějších povolání, prestiž učitelů každým rokem stoupá (dle Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AVČR).¹⁴⁴ Ke zvýšení prestiže učitelství by pomohlo výhodnější platové ohodnocení, minimalizování neaprobovanosti, vyšší spolupráce školy s veřejností, jistě též zvýšení zájmu státu o podmínkách učitelů, nesmím ani opomenout tvorbu profesního kodexu a profesních komor.¹⁴⁵

Přínos zpracování této práce nacházím v otevření a představení problematiky

143 České školství v mezinárodním srovnání: Vybrané ukazatele publikace OECD Education at a Glance 2005, Praha: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS, 2005.

144 [online]:Prestiž povolání červen 2013, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu, AVČR, <http://www.cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/eu130903.pdf [citace 20.9. 2013]

145 Havlík, R. Zrání učitele. In Havlík, R.a kol. *Učitelství z pohledu sociálních věd*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 1998, s. 98.

sociálně-ekonomického postavení učitelů základních škol v výzkumném šetření mezi učiteli základních škol.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

1. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
2. Havlík, R. Zrání učitele. In Havlík, R. a kol. *Učitelské povolání z pohledu sociálních věd*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 1998. s. 146. ISBN 80-8603-972-5.
3. Pařízek, V. Ekonomický a sociální základ učitelství. In Solfronk. J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000, s. 40. ISBN 80-7083-390-4.
4. PAŘÍZEK, V. *Učitel a jeho povolání : (analýza učitelské profese)*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 124 s.
5. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika. 2.*, upr. a dopl. vyd. Praha : Portál, 2002a. 488 s. ISBN 80-7178-631-4.
6. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky : úvod do studia oboru. 2.*, aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
7. PRŮCHA, J. *Učitel : současné poznatky o profesi*. Praha : Portál, 2002b. 160 s. ISBN 80-7178-621-7.
8. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

9. SPILKOVÁ, V.; VAŠUTOVÁ, J. a kol. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání. Výzkumný záměr. Úvodní teoreticko-metodologická studie*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. s. 330. ISBN 978-80-7290-384-9.
10. Štech, S. Teorie učitelské profese. In BENDL, S., Kucharská, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a psychologie*. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2008, s. 139-144. ISBN 978-80-7290-326-9.
11. Vašutová, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova- Pedagogická fakulta, 2007. s. 76. ISBN 978-80-7290-325-2.
12. Vašutová, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 190. ISBN 80-7315-082-4.

Ostatní zdroje:

1. České školství v mezinárodním srovnání: Vybrané ukazatele publikace OECD Education at a Glance 2005, 1. vyd. Praha: ÚIV- divize Nakladatelství TAURIS, 2005. ISBN 80-211-0499-6.
2. *Výzkumný záměr. Úvodní teoreticko-metodologická studie*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2008, s. 157-158. ISBN 978-80-7290-384-9.

Legislativa

1. Metodický pokyn k odměňování pedagogických pracovníků a ostatních zaměstnanců škola školských zařízení a jejich zařazování podle 16-ti třídního katalogu prací Č.j.:30 207/2003-25
2. Nařízení vlády č. 330/2003 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě

3. Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků
4. Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení Č.j. 14269/2001-26 MŠMT ČR
5. Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků
6. Zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech
7. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících

Internetové zdroje

1. [online]: Genderová problematika zaměstnanců ve školství, <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/genderova-problematika-zamestnancu-ve-skolstvi> [citace 10.9. 2013]
8. [online]: Chládek ustoupil školám, kvalifikaci nemusí mít starší učitelé a cizinci, <http://zpravy.idnes.cz/cast-ucitelu-nemusi-mit-kvalifikaci-dbu-/domaci.aspx?c=A140307_090841_domaci_jj [citace 23.9. 2014]
9. [online]: Idea cerge ei, projekt Národohospodářského ústavu, <http://idea.cerge-ei.cz/dokuments/kratka_studie_2012_05.pdf. [citace 14.9.2014];
10. [online]: Literární noviny č. 17/2014, <<http://Literarky.parlamentnilisty.cz//politika/domaci/17080-jake-ucitele-potrebujeme> [citace 20.9. 2014]
11. [online]: Metodický pokyn k odměňování pedagogických pracovníků a ostatních zaměstnanců škol, předškolních a školských zařízení a jejich zařazování podle 16-ti třídního katalogu prací, <<http://www.msmt.cz/file/28255/download> [citace 14.9. 2014]
12. [online]: Prestiž povolání červen 2013, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu, AVČR, <http://www.cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/eu130903.pdf [citace 20.9. 2013]

13. [online]: Týdeník školství č. 28/2011, <<http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel/2011/23/vyvoj-prumernych-mesicnich-platu-ucitelu-v-regionalnim-skolstvi/> [citace 14.9.2014]
14. [online]: Učitelé na českých středních školách patří k nejstarším v celém vyspělém světě, <http://www.zpravy.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/ucitele-na-ceskych-strednich-skolach-patri-k-nejstarsim-v-celem-vyspelem-svete--110851 [citace 11.9.2012]
15. [online]: Učitelské noviny č. 34/2005, <<http://www.ucitelskenoviny.cz/archiv&clanek=2819PHPSESSID=052819b807f3fe4bb33ca2be68541904> [citace 4.1.2014]
16. [online]: Vyhláška č. 263/ 2007 Sb., <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-263-2007-sb-kterou-se-stanovi-pracovni-rad-pro-zamestnance-skol-a-skolskych-zarizeni-zrizenych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-krajem-obci-nebo-dobrovolnym-svazkem-obci> [citace 14.9. 2014]
17. [online]: Výkonová data o školách a školských zařízeních-2003/2004, <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vykonova-data-o-skolach-a-skolskych-zarizenich-2003-04-2013> [citace 12.9. 2014]
18. [online]: Zákon o pedagogických pracovnících, <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari> [citace 14.9.2014]

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Podíl mužů z celkového počtu učitelů na ZŠ v ČR v letech 2012-2013	27
Tabulka č. 2 Růst průměrného platu učitele na ZŠ v ČR.....	38
Tabulka č. 3 Největší pozitiva učitelské profese	59
Tabulka č. 4 Největší negativa učitelské profese	59

Seznam grafů

Graf č. 1: Pohlaví respondentů.....	48
Graf č. 2: Věk respondentů.....	49
Graf č. 3: Považujete učitelskou profesi za atraktivní?.....	50
Graf č. 4: Je učitelství náročným povoláním?.....	51
Graf č. 5: Kolik času denně mimo Vaši pracovní dobu věnujete přípravě výuky?.....	52
Graf č. 6: Domníváte se, že je Vaše profese zatížena přílišnou byrokracií?	53
Graf č. 7: Máte pocit, že jste ve své profesi přetížen/a?	54
Graf č. 8: Máte dostatek volného času pro Váš osobní život?	54
Graf č. 9: Pokračujete dále ve svém vzdělávání?	55
Graf č. 10: Provádíte soustavně výzkumnou či publikační činnost?.....	56
Graf č. 11: Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?	56
Graf č. 12: Pokryje Vám Vaše mzda životní náklady?	57
Graf č. 13: Domníváte se, že prestiž učitelské profese stoupá?	58
Graf č. 14: Ověření hypotézy H1.....	60
Graf č. 15: Ověření hypotézy H1.1.....	61
Graf č. 16: Ověření hypotézy H1.2.....	62
Graf č. 17: Ověření hypotézy H2.....	63
Graf č. 18: Ověření hypotézy H3.....	64

Seznam použitých příloh

Dotazník pro učitele

Seznam škol, na kterých bylo prováděno dotazníkové šetření mezi učiteli

Dotazník

Vážená paní učitelko, Vážený pane učiteli,

jmenuji se Barbora Prehalová a jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Ve své diplomové práci se zabývám sociálně-ekonomickým postavením učitele v České republice. Dovoluji si Vás požádat o vyplnění mého dotazníku, díky kterému budu moci tuto problematiku hlouběji prozkoumat.

Dotazník je celý anonymní. Skládá se z 12 otázek. Pokud není uvedeno jinak, vyberte vždy jednu možnost a tu zakroužkujte.

Předem Vám velice děkuji za Vaši ochotu a čas, který jste mi vyplňováním mého dotazníku věnovali.

pohlaví: muž-žena

věk:

počet let praxe:

1. Považujete učitelskou profesi za atraktivní?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

2. Je učitelství náročným povoláním?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

3. Kolik času denně mimo Vaši pracovní dobu věnujete přípravě výuky?

.....

4. Domníváte se, že je Vaše profese zatížena přílišnou byrokracií?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

5. Máte pocit, že jste ve své profesi přetížen/a?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

6. Máte dostatek volného času pro Váš osobní život?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

7. Pokračujete dále ve svém vzdělávání?

- a) ano
- b) ne

8. Provádíte soustavně výzkumnou či publikační činnost?

- a) ano
- b) ne

9. Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?

- a) velmi spokojen/a
- b) spíše spokojen/a
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše nespokojen/a
- e) velmi nespokojen/a

10. Pokryje Vám Vaše mzda životní náklady?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

11. Domníváte se, že prestiž učitelské profese stoupá?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nedokážu se rozhodnout
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

12. Vyjmenujte největší pozitivna učitelské profese:.....

Vyjmenujte největší negativa učitelské profese:.....

Adresy škol, kde probíhalo dotazníkové šetření mezi učiteli.

Základní škola Jungmannovy sady Mělník

Tyršova 93/26

276 01

Mělník

Základní škola Lužec nad Vltavou, příspěvková organizace

1.máje 4

277 06

Lužec nad Vltavou

Základní škola a mateřská škola Jaroslava Seiferta

Vlkova 31

130 00

Praha 3

Základní škola Kralupy nad Vltavou

Třebízského 523

278 012

Kralupy nad Vltavou

Základní škola Mělník Jaroslava Seiferta

Jaroslava Seiferta 148

276 01

Mělník

Základní škola Vraňany

Vraňany 67

277 06

